

"Friska människor kan ju göra dumma köp också"

Delaktighet i egen ekonomi för personer med intellektuell
funktionsnedsättning

Anni Virmalainen

EXAMENSARBETE	
Arcada	
Utbildningsprogram:	Det Sociala Området
Identifikationsnummer:	4602
Författare:	Anni Virmalainen
Arbetets namn:	Delaktighet i egen ekonomi för personer med intellektuell funktionsnedsättning
Handledare (Arcada):	Rut Nordlund-Spiby
Uppdragsgivare:	Elin Andersson, Steg för Steg rf.
<p>Sammandrag:</p> <p>Syftet med detta arbete var att undersöka möjligheten att påverka sin egen ekonomi som person med lindrig intellektuell funktionsnedsättning. Uppdragsgivaren för detta arbete var föreningen Steg för steg rf. Mina frågeställningar var följande: Hur beaktas personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning gällande hantering av deras ekonomi? Hur kan man som person med lindrig intellektuell funktionsnedsättning bli mera involverad och delaktig i sin ekonomi? Metoden som användes var kvalitativ halvstrukturerad individuell intervju och intervjun analyserades med hjälp av innehållsanalysens fem steg. I intervjun deltog fem (5) personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning. Teorierna som låg som grund för detta arbete handlade om delaktighet av Molin och självbestämmanderätt utgående från Finlands handikappolitiska program (VAMPO 2010-2015), från både individens och samhällets synvinkel. Resultatet visade att respondenterna var väldigt självständiga och upplevde delaktighet och självbestämmande på nästan alla delområden i livet. Endast intressebevakningen och inkomstgränserna var ett hinder för komplett självständighet. Vissa av respondenterna hade fått allt mindre stöd av omgivningen och därmed blivit alltmer självständiga. Respondenterna var engagerade att ta itu med eventuella utmaningar som de upplevde i vardagen. De uppgav sig få hjälp och stöd från olika professionella samt vänner och anhöriga. Respondenterna var eniga om att det var bäst när man själv fick fatta beslut som gällde det egna livet.</p>	
Nyckelord:	Steg för Steg rf., delaktighet, egen ekonomi, självbestämmande, intressebevakning, assisterat beslutsfattande, intellektuell funktionsnedsättning
Sidantal:	65
Språk:	Svenska
Datum för godkännande:	11.12.2014

DEGREE THESIS	
Arcada	
Degree Programme:	Social Services
Identification number:	4602
Author:	Anni Virmalainen
Title:	Participation in minding own economy for people with intellectual disabilities
Supervisor (Arcada):	Rut Nordlund-Spiby
Commissioned by:	Elin Andersson, Steg för Steg rf.
Abstract:	
<p>The aim of this thesis was to research how people with mild intellectual disabilities are able to influence their economy. This thesis was commissioned by the association Steg för steg rf. My research questions were: How are people with mild intellectual disabilities taken into consideration regarding questions around their own economy? How can a person with mild intellectual disabilities experience higher participation in regards to their own economy? The used method was a qualitative half-structured individual interview and it was analysed with a content analysis. Five (5) people with mild intellectual disabilities took part in the interviews. Thesis is primarily based on theory about participation by Molin and self-determination by the Finnish political program of disability (VAMPO 2010-2015), from both the individual and social perspective. The result showed that every respondent was very independent and felt participation among society. Only the trusteeship service and income limitations stood in the way of complete independence. Some of the respondents had gotten less and less support and therefore became more independent. The respondents were engaged to deal with any challenges they experienced in everyday life. The respondents stated that they got help and support from different professionals and relatives as well as friends. They all felt the most gratification when they got to take part in making decisions regarding their own lives.</p>	
Keywords:	Steg för Steg rf., participation, own economy, Self-determination, trusteeship, assisted decision-making, intellectual disability
Number of pages:	65
Language:	Swedish
Date of acceptance:	11.12.2014

OPINNÄYTE	
Arcada	
Koulutusohjelma:	Sosiaali- ja terveysala
Tunnistenumero:	4602
Tekijä:	Anni Virmalainen
Työn nimi:	Älyllisesti kehitysvammaisten henkilöiden osallisuus omassa rahataloudessa
Työn ohjaaja (Arcada):	Rut Nordlund-Spiby
Toimeksiantaja:	Elin Andersson, Steg för Steg rf.
<p>Tiivistelmä:</p> <p>Tämän opinnäytetyön tarkoitus oli tutkia kuinka paljon osallisuutta henkilöt joilla on lievä älyllinen kehitysvamma kokevat omassa rahataloudessa. Opinnäytetyön tilaajana toimi Steg för steg rf. -järjestö. Kysymystenasetteluni olivat seuraavat: Millä tavalla henkilöt joilla on lievä älyllinen kehitysvamma otetaan huomioon heidän rahataloutensa käsittelyssä? Kuinka henkilö jolla on lievä älyllinen kehitysvamma voi lisätä osallisuutta omassa rahataloutensa käsittelyssä? Opinnäytetyössä käytetty menetelmä oli kvalitatiivinen puolistrukturoitu haastattelu johon sovellettiin sisällönanalyysia. Teoriapohja käsitteli Molinin teoriaa osallisuudesta sekä itsemääräämisoikeutta suomen vammaispoliittisen ohjelman (VAMPO 2010-2015) näkökannalta, niin yksilön kuin yhteiskunnan näkökulmasta. Tulos osoitti että haastatellut olivat todella itsenäisiä ja kokivat itsemääräämisoikeuden toteutuvan sekä tunsivat itsensä osallisiksi. Ainoastaan edunvalvonta sekä tulorajat olivat täydellisen itsenäisyyden esteenä. Jotkut haastatelluista olivat saaneet yhä vähemmän tukea ympäristöltänsä ja tämän seurauksena itsenäistyneet yhä enemmän. Haastatellut olivat kiinnostuneita kohtaamaan mahdolliset haasteet joita he kokivat arjessa. Haastatellut kertoivat saavansa apua ja tukea eri ammattiryhmiltä sekä ystäviltä ja omaisilta. Haastatellut kokivat yksimielisesti mielekkäimmäksi sen, kun he itse saivat tehdä päätökset omaa elämää koskevissa kysymyksissä.</p>	
Avainsanat:	Steg för Steg rf., osallisuus, oma rahatalous, itsemäärääminen, edunvalvonta, tuettu päätöksenteko, älyllinen kehitysvamma
Sivumäärä:	65
Kieli:	Ruotsi
Hyväksymispäivämäärä:	11.12.2014

INNEHÅLL

1	Inledning.....	8
1.1	Syfte, frågeställning och avgränsning	9
1.2	Centrala begrepp.....	10
1.2.1	<i>Funktionsnedsättning och -hinder</i>	10
1.2.2	<i>Utvecklingsstörning och intellektuell funktionsnedsättning (lindrig)</i>	11
1.2.3	<i>Assisterat beslutsfattande och intressebevakning</i>	13
2	Tidigare forskning	17
2.1	Självbestämmande hos personer med utvecklingsstörning	18
2.2	Livskvalitet och självbestämmande	20
2.3	Sammanfattning av tidigare forskning.....	22
3	Delaktighet för personer med funktionsnedsättning	23
3.1	Självbestämmanderätt för personer med funktionsnedsättning.....	28
3.2	Att möjliggöra andras rätt till självbestämmande.....	29
4	Metod.....	31
4.1	Intervju som metod och etiska aspekter.....	32
4.2	Presentation av informanter	35
4.3	Innehållsanalys som metod.....	36
4.4	Validitet och reliabilitet.....	38
5	Resultat och tolkning	39
5.1	Intresse för egen ekonomi.....	39
5.2	Delaktighet.....	41
5.3	Självbestämmande	43
5.4	Tolkning av resultatet	44
5.4.1	<i>Intresse för egen ekonomi</i>	44
5.4.2	<i>Delaktighet</i>	45
5.4.3	<i>Självbestämmande</i>	48
6	Diskussion	50
6.1	Resultatdiskussion.....	50
6.1.1	<i>Hur beaktas personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning gällande hantering av deras egen ekonomi?</i>	51
6.1.2	<i>Hur kan man som person med lindrig intellektuell funktionsnedsättning bli mera involverad och delaktig i sin egen ekonomi?</i>	52
6.2	Metoddiskussion.....	54

Källor	57
---------------------	-----------

Bilagor

Bilaga 1 Ansökan om forskningslov

Bilaga 2 Informationsbrev

Bilaga 3 Informerat samtycke

Bilaga 4 Intervjuguide

Figurer

Figur 1 Relationen mellan olika faktorer som påverkar livstillfredsställelsen.....	22
Figur 2 Molins begreppsfigur över olika former av delaktighet. (Molin 2004:74).....	27
Figur 3 Förtydliggörande av min innehållsanalys.	37
Figur 4 Tillämpning av Molins (2004) begreppsfigur om delaktighet.....	47
Figur 5 Relationen intresse för egen ekonomi-delaktighet-självbestämmande.....	49

1 INLEDNING

Hur mycket får personer med intellektuell funktionsnedsättning bestämma över sin egen ekonomi? Detta är en fråga jag ibland funderar på i mitt arbete med personer med intellektuell funktionsnedsättning. Ofta verkar det som att allt som har med klienters ekonomi att göra sköts av någon annan och sällan får klienterna själva vara med och se hur besluten fattas och hur ärenden går vidare. Genom detta arbete vill jag lyfta fram att det finns olika sätt att involvera personer med intellektuell funktionsnedsättning i sin ekonomi och framför allt finns det intresse bland personer med intellektuell funktionsnedsättning att få veta mera om dessa saker bara man ger dem chansen.

Beställningen för detta arbete kom från Steg för steg rf. som är en intresseförening för personer med utvecklingsstörning. Enligt verksamhetskoordinatören Elin Andersson (2014) på Steg för steg, som kom att bli min uppdragsgivare, finns det ett stort intresse för all undersökning om personer med intellektuell funktionsnedsättning eftersom det ännu är ett relativt outforskat ämne. Själva diagnosticeringen är känd och har forskats men andra aspekter kring ämnet, så som den sociala eller ekonomiska aspekten, är relativt nya forskningsområden. Arbetet är även kopplat till Livskvalitetprojektet på Arcada.

Dessa frågor är aktuella livet igenom för åtminstone 40 000 individer i Finland, dvs. så många personer som har denna diagnos. Då lindrigare former tas i beaktande stiger antalet märkbart. (Henttonen) Dessa frågor är också aktuella i och med att olika medier med jämna mellanrum lyfter fram att man i samhället vill förbättra ställningen för personer med intellektuell funktionsnedsättning, och andra funktionsnedsättningar, och få dem mera involverade i samhället samt dess funktioner. Även i politiken tar man upp de funktionshindrades ställning och man lägger upp olika mål för att alla ska kunna nå ett så normalt liv som möjligt, vare sig man har någon funktionsnedsättning eller inte (Tideman 2000b). När min uppdragsgivare och jag diskuterade detta ämne kom vi också in på temat tabuer och vi enades om att det i dagens läge fortfarande är väldigt tabubelagt att tala om personer med intellektuell funktionsnedsättning och deras möjlighet till delaktighet. Vi funderade över vilka åtgärder man kunde ta sig till. Det är, som Kuula (2006:147) skriver, viktigt att man inte lämnar marginaliserade människogrupper utanför undersökningar - bara genom ett mångfald av respondenter får man en helhetsuppfattning om samhället.

1.1 Syfte, frågeställning och avgränsning

Syftet med detta arbete är att undersöka möjligheten att påverka sin egen ekonomi som person med lindrig intellektuell funktionsnedsättning. Tanken är att lyfta fram hur man kunde stöda personer med intellektuell funktionsnedsättning att bli mera delaktiga i sitt eget liv och i samhället genom att de själva skulle kunna ha mera inflytande på hur deras pengar används.

Jag vill ta fram detta tema eftersom det kanske ligger en viss tabu över ämnet. Man talar mycket om att personer med olika funktionsnedsättningar ska kunna ha möjlighet att leva ett så inkluderat liv bland resten av befolkningen som bara möjligt, men man vågar inte lyfta fram olika problemområden inom detta tema och diskutera de utmaningar som personer med intellektuell funktionsnedsättning ofta möter då de skulle vilja bli mera självständiga. I detta arbete ligger fokuset på utmaningen att som person med intellektuell funktionsnedsättning få mera självbestämmanderätt över sina pengar.

Mina frågeställningar är följande:

1. Hur beaktas personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning gällande hantering av deras egen ekonomi?
2. Hur kan man som person med lindrig intellektuell funktionsnedsättning bli mera involverad och delaktig i sin egen ekonomi?

Jag kommer att redogöra för olika möjligheter hur man kunde inkludera personer med intellektuell funktionsnedsättning i beslutsfattande gällande deras ekonomi. Jag kommer att ta upp klienternas egna perspektiv om hur de upplever att de beaktas i hantering av deras ekonomi och hur de eventuellt skulle vilja förändra på detta.

Jag kommer att avgränsa mitt arbete så att fokuset ligger på personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning eftersom personer med gravare intellektuell funktionsnedsättning har många andra utmaningar de möter på, mera grundläggande utmaningar, dvs. utmaningar som har högre prioritet än pengabruk. Personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning har ofta också andra förutsättningar att klara av att sköta sin egen ekonomi jämfört med gravare former av intellektuell funktionsnedsättning.

1.2 Centrala begrepp

I detta kapitel vill jag klargöra några återkommande begrepp för att undvika missförstånd och öka förståelsen av denna undersökning.

1.2.1 Funktionsnedsättning och -hinder

För att förstå begreppen funktionsnedsättning och funktionshinder måste man närma sig begreppen från ett mångdimensionellt perspektiv. För att förstå vad som bildar individens funktionsförmåga måste man ta i beaktande de biologiska faktorerna och den miljö vi lever i. Därtill måste man ta i beaktande individens egna perspektiv. (Kaski et al. 2001:19)

Begreppet funktionsnedsättning (eng. disability) beskriver en persons funktionsnedsättning inom ett eller flera livsområden. Det kan handla om fysisk funktionsnedsättning likaväl som om hinder att kunna delta i något socialt sammanhang. Det kan handla om synliga eller osynliga funktionsnedsättningar, medfödda eller förvärvade. En funktionsnedsättning kan hindra en person från att utföra uppgifter som är betraktade som normala med tanke på personens ålder, kön, sociala ställning eller kulturella bakgrund. Då denna funktionsnedsättning hindrar personen från att delta i någon aktivitet eller uträtta ärenden anses funktionsnedsättningen bilda ett funktionshinder. Både den fysiska, kulturella och sociala miljön kan bilda ett funktionshinder. (Kaski et al 2001:19, Möller 2012:3-4, Autio et al 1992:208, Tideman 2000a:40-41)

Det internationella klassifikationssystemet av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa ICF (*International Classification of Functioning, Disability and Health*) som Världshälsoorganisationen (WHO) gett ut 2001 är ett sätt att klassificera graden av en individs funktionsnedsättning och funktionshinder. Med *functioning* menas individens alla kroppsfunktioner, aktivitet och delaktighet i sin egen tillvaro. *Disability* står för de funktionsnedsättningar individen har gällande sina kroppsfunktioner, funktionshinder och hinder inför delaktighet. Både individens levnadsmiljö och individens personliga drag påverkar livet och funktionsförmågan. (Kaski et al. 2001:18-20)

Environmental factors, som också tas upp i ICF, innebär individens medelbara och omedelbara levnadsmiljö, inkluderat service och servicesystemet. Med räknas såväl den fysiska och sociala världen samt omgivningens förhållningssätt. Dessa kan påverka individens funktionsförmåga på antingen ett främjande eller ett förhindrande sätt. (Kaski et al. 2001:18-20)

Personal factors menar individens egna bakgrund och den aktuella livssituationen. Dessa bildar en helhet utgående från individuella faktorer som inte är en del av individens hälsoläge; exempelvis kön, utbildning, temperament osv. Förutom det ovannämnda kan man också kartlägga individens kapacitet, förmåga och delaktighet med hjälp av ICF. Man kan kartlägga individens aktiviteter och jämföra hur denne klarar av dessa aktiviteter i en omgivning där funktionshindren har undanröjts. Funktionshindret beskrivs i relation till det, hur en person som inte har den ifrågavarande funktionsnedsättningen klarar av aktiviteten. Med hjälp av denna mätning kan man även kartlägga hur man bör förbättra individens levnadsmiljö för att höja dennes förmåga. Delaktighetsaspekten förklaras noggrannare i kapitel 3. (Handisam 2013; Kaski et al. 2001:18-20)

1.2.2 Utvecklingsstörning och intellektuell funktionsnedsättning (lindrig)

Enligt Lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda (1977/519) definieras en person med utvecklingsstörning som en "person som på grund av medfödd eller i utvecklingsåldern erhållen sjukdom, defekt eller skada hämmats eller störts i sin utveckling eller sina psykiska funktioner". I detta fall menar man inte enbart skador som har uppstått till exempel genom en olycka, utan ordet skada har en bredare betydelse; man menar både fysiska och psykiska brister som varaktigt begränsar individens prestationsförmåga. Autio et al (1992:14) menar att det handlar om de svåraste formerna av skador som kan uppenbara sig under en individs utveckling.

De vanligaste formerna av utvecklingsstörning är utvecklingsstörningar i nervsystemet och de väsentligaste av dessa är utvecklingsstörningar i hjärnan. Dessa tillstånd kan även kallas för intellektuell utvecklingsstörning eller intellektuell funktionsnedsättning. Intellektuell funktionsnedsättning är som term nyare, och därmed mera aktuell, och det är den termen jag har valt att använda i detta arbete. Termen intellektuell

funktionsnedsättning är också mera specifik och beskrivande eftersom personens funktionsförmåga då är kopplad till individens intellektuella kapacitet i jämförelse med begreppet utvecklingsstörning. Begreppet utvecklingsstörning används i detta arbete i enlighet med lagen som ett paraplybegrepp för alla typer av utvecklingsstörning. (Autio et al 1992:15; Kaski et al 2001:21)

Det finns olika nivåer av intellektuell funktionsnedsättning: lindrig, måttlig, svår och djup. Eftersom detta arbete är begränsat till lindrig intellektuell funktionsnedsättning fördjupar jag mig endast i denna nivå. Det är mycket individuellt vad en person med lindrig intellektuell funktionsnedsättning kan behöva stöd med, det kan handla om till exempel stöd i att uträtta ärenden, gå och handla, stöd i pengabruk och ekonomi och/eller stöd i att nå olika tjänster och få den service som personer med funktionsnedsättning är berättigade till. Det är relativt vanligt att personer med intellektuell funktionsnedsättning inte alltid ansöker om specialomsorger av olika orsaker. Ansvaret för ansökandet om specialomsorger ligger hos kommunen, men ibland kan en lindrig intellektuell funktionsnedsättning förbli obemärkt eller så kan anhöriga ha en undvikande attityd mot specialtjänster och väljer att sköta sitt barn hemma utan utomstående hjälp. En odiagnostiserad intellektuell funktionsnedsättning kan ligga som grund för senare psykiskt insjuknande eller psykosociala problem. (Kaski et al 2001:25-28; Autio et al 1992:15)

Lindrig intellektuell funktionsnedsättning kan också eventuellt medföra bland annat inlärningssvårigheter. Individen kan klara sig i så kallad integrerad klass, men ofta behövs stödåtgärder. Som vuxen kan en person med lindrig intellektuell funktionsnedsättning vara relativt oberoende och mycket självständig inom de flesta delområden i livet: individen kan klara sig i arbetslivet och kunna bo självständigt, men oftast är någon handledning nödvändig i arbetet. Utan handledning måste personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning ofta lämna arbetslivet i ung ålder eftersom arbetsuppgifterna vanligen blir allt mera krävande med tiden. (Kaski et al 2001:25)

Från en mera medicinsk synvinkel kan begreppet intellektuell funktionsnedsättning anses vara en skada som skett i kroppen, antingen fysisk eller psykisk, som begränsar individens funktionsförmåga permanent. De vanligaste störningarna beror på skador och avvikelser

i nervsystemet. Enligt Världshälsoorganisationens (WHO) definieringssystem ICD-10 (*International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems*) anses intellektuell funktionsnedsättning vara ett tillstånd där individens mentala utveckling är förhindrad eller ofullständig. (Kaski et al 2001:20-21, Världshälsoorganisationen 2010, Autio et al 1992:208)

Definieringssystemet ICD-10 klassificerar nivån av den intellektuella funktionsnedsättningen med hjälp av individens intelligenskvot (IQ). Det betonas dock att tabellen är riktgivande och man vill undvika alltför strikta gränsdragningar eftersom alla människor är unika. WHO understryker även att det är viktigt att man i klassificering tar i beaktande individens aktuella funktionsförmåga eftersom intelligensen och den sociala funktionsförmågan kan skifta med tiden och de kan bli bättre till exempel genom (re)habilitering. Ofta förekommer intellektuell funktionsnedsättning tillsammans med andra funktionsnedsättningar eller skador. Dessa andra funktionsnedsättningar som kopplas till utvecklingsstörning och intellektuell funktionsnedsättning diagnostiseras enligt en skild tabell. Tabellen presenteras inte desto närmare i detta arbete eftersom den inte är relevant för undersökningen. (Kaski et al 2001:22-23,29)

Kaski et al (2001:24) betonar att diagnostiska klassifikationer inte betyder att man kategoriserar människor, utan att man klassificerar individers hälsotillstånd och beskriver olika drag och behov kopplade till hälsotillståndet. En individ ska inte beskrivas utgående från sina funktionsnedsättningar eller funktionshinder, utan man ska ta i beaktande att en person har flera roller och utgående från varje enskild situation ska personen beskrivas med termer som är relevanta för just den situationen. Kaski et al ger som exempel ett barn i skolålder som får specialundervisning; behovet för specialundervisning är inte diagnosen intellektuell funktionsnedsättning, utan de specifika inlärningssvårigheter som barnet har.

1.2.3 Assisterat beslutsfattande och intressebevakning

Att själv få bestämma och fatta beslut är ett sätt att leva ett unikt liv samt att uppleva autonomi, dvs. att man har kontroll över sitt liv. Det är en grundläggande rättighet för alla människor att få välja, fatta beslut och bestämma själv över det egna livet, men tyvärr är

det något som man ofta tar för givet. När man ska fatta ett stort beslut brukar man överväga olika aspekter, saker som är för och emot beslutet osv. Alla är dock inte kapabla att självständigt fatta beslut, utan det kan behövas stöd. Det kan handla till exempel om kommunikationsstöd. Behov av stöd ska inte vara en begränsning för att kunna och framför allt få göra val, därför kan man använda sig av assisterat beslutsfattande som är ett stödverktyg för den som inte klarar av att fatta beslut fullständigt självständigt. (Fulton et al 2008:2-4, Harjajärvi 2014, Hintsala 2010)

Utgångspunkten för assisterat beslutsfattande är att personer med intellektuell funktionsnedsättning använder sin rätt att få stöd vid beslutsfattande. Det kan gälla både större och mindre beslut. Klienten kan be om hjälp i att till exempel förstå en svår situation eller svåra begrepp, att nå information, att jämföra olika aspekter mm. Klienten tilldelas en eller flera stödpersoner som kan vara antingen närstående, bekanta eller myndigheter. Deras uppgift är att stöda klienten att fatta beslut, vare sig det handlar om svåra eller mindre svåra ärenden. Tanken är att dessa stödpersoner hjälper klienten att själv nå beslutet utan att påverka dennes beslut. Det är möjligt att klienten får använda olika stödpersoner i olika situationer, detta minskar risken att någon annan person har för stort inflytande på klientens beslut och detta i sin tur höjer klientens självbestämmande. (Harjajärvi 2014)

Då man stöder någon i att fatta beslut är det viktigt att ge all relevant information till personen så att beslutet som fattas är välgrundat. Om det är frågan om att göra ett val ska denne få information om alla existerande alternativ. Det är viktigt att kommunicera på ett adekvat sätt, att man till exempel använder hjälpmedel vid behov eller fokuserar på att språket är tillräckligt enkelt, men inte så enkelt att väsentlig information uteblir. Dessutom är det viktigt att fundera tillsammans vilka är riskerna och fördelarna med detta beslut, vilka är konsekvenserna? Dessutom ska man fundera på om omständigheterna är lämpliga för att fatta beslutet eller om man borde skjuta upp beslutsfattandet så att personen får fundera på saken i omständigheter som passar denne. Ibland kan det också vara bra att erbjuda personen mera professionell rådgivning om det är frågan om till exempel ett juridiskt eller medicinskt beslut. Det är essentiellt att försäkra sig om att personen verkligen har förstått det som blivit förklarat. Genom hela processen är det

viktigt att minnas att det är personen som fattar beslutet som står i centrum. (Mental Capacity Act 2005, Hintsala 2010)

Målet med assisterat beslutsfattande är att stöda och uppmuntra personen att göra val som gäller dennes eget liv. Gott stöd åstadkoms genom att verkligen förstå klienten. Då man förstår och känner personen är det lättare att stöda denne i sitt beslutsfattande, eftersom man då förstår vad som är viktigt för individen. Det är väsentligt att minnas att individen gör sitt beslut baserat på det som verkar logiskt för denne själv, olika människor ser logik på olika sätt. Beslutsfattande kräver tid och övning och assisterat beslutsfattande ger en möjlighet till det. Utan assisterat beslutsfattande skulle klienten kanske inte få öva sig att fatta beslut och inte heller få uppleva delaktighet genom processen. Genom upplevelser av att lyckas förstärks individens självkänsla och känsla av delaktighet i samhället. (Harjajarvi 2014, Fulton et al 2008:6-7; Burrell, Brandt & Teräväinen 2008:36)

Finlands Lag om service och stöd på grund av handikapp (1987/380) har som syfte att främja förutsättningar för personer med funktionsnedsättning att leva och vara verksamma i samhället som jämlika medlemmar. Tack vare reformen i lagen år 2009 har personer med funktionsnedsättning nu en subjektiv rätt till personlig assistans, meningen med detta är att öka individernas delaktighet och självbestämmande. Personlig assistans är ett avgörande medel för den enskildes rätt till självbestämmande, oberoende och kontroll. Genom personlig assistans kan en person med funktionsnedsättning få stöd med vardagliga sysslor som stöder individen mot självständighet. Reformen kan anses vara ett stöd för att göra assisterat beslutsfattande mera tillgängligt och känt. (Heta-Liitto 1,72; Askheim & Starrin 2007:121-122; Burrell, Brandt & Teräväinen 2008:34)

Självbestämmanderätt betyder alltså en individs rätt till självständigt avvägande, beslutsfattande och handling i ärenden som gäller individen själv. Om individen inte har kapacitet att uttrycka sin egen vilja är det enligt Finlands handikappolitiska program *Ett starkt underlag för delaktighet och jämlikhet* (VAMPO 2010-2015, finska: vammaispoliittinen ohjelma) eftersträvansvärt att stöda individen så att man kan fatta beslut i konsensus med denne. Ibland är det nödvändigt att stöda personer med funktionsnedsättning i att kunna uttrycka sig själva. Detta är assisterat beslutsfattande. Om individen har resurser att uttrycka sig själv är det oftast möjligt att följa dennes

önskemål. Enligt VAMPO har assisterat beslutsfattande som metod och begrepp ännu inte tagit vind ordentligt i Finland, men man kan hitta information om ämnet från utlandet där man på flera ställen har inkluderat assisterat beslutsfattande i lagar. Därtill blir metoden mera känd då termen är i mera omfattande bruk och då kan metoden vidareutvecklas. (VAMPO 2010-2015:56-57, 156-157)

Intressebevakning är en tjänst vars syfte enligt Finlands Lag om förmyndarverksamhet (1999/442) är att bevaka en sådan persons intressen och rättigheter som på grund av omyndighet eller sjukdom inte själv kan sköta sina ekonomiska angelägenheter. Den som sköter om dessa angelägenheter kallas intressebevakare. En intressebevakare kan anställas till en person som på grund av sjukdom, störningar i psykiska funktioner eller av andra orsaker inte klarar av att bevaka sina intressen. En intressebevakare kan förordnas till en person som inte emotsätter sig detta. Om personen motsätter sig beslutet men inte har i lagen stadgade tillräckliga orsaker till detta, kan en intressebevakare förordnas trots det. En intressebevakare kan begränsas i sina arbetsuppgifter till att bara sköta vissa ärenden eller vissa delar av klientens egendom.

Förmyndarmyndigheten ska vart fjärde år på eget initiativ utreda om det finns behov till fortsatt intressebevakning och vid behov ansöka om att intressebevakarens uppdrag skall upphöra. En utredning behövs dock inte göras om det är uppenbart att behovet för intressebevakning är bestående. Intressebevakaren ska överta besittning av huvudmannens egendom i den mån det behövs för att skydda huvudmannens intressen, men egendom som är i fritt förfogande av huvudmannen får intressebevakaren inte ta i sin besittning utan tillstånd. Om huvudmannen så begär är intressebevakaren skyldig att informera denne om sin ekonomiska situation och de åtgärder som vidtagits vid förvaltningen av huvudmannens egendom. (Lag om förmyndarverksamhet 1999/442)

Förmyndarmyndigheten kan bestämma att intressebevakaren skall göra upp en riktgivande plan gällande förvaltning och användning av huvudmannens egendom. Planen skall även godkännas. Innan intressebevakaren fattar beslut i ärenden ska denne utreda huvudmannens åsikt i saken, om saken kan anses vara viktig för huvudmannen förutsatt att huvudmannen kan förstå sakens betydelse. Förmyndarmyndigheten övervakar intressebevakarens verksamhet. (Lag om förmyndarverksamhet 1999/442)

2 TIDIGARE FORSKNING

I detta kapitel tar jag upp tidigare forskning som jag anser vara relevant och ge en bra grund samt ett gott stöd för detta arbete. Jag har sökt vetenskapliga artiklar och rapporter via Google Scholar, Julkari samt Social- och hälsovårdsministeriets publikationer med olika kombinationer av sökorden utvecklingsstörning, ekonomi, pengar, självbestämmande(rätt), funktionsnedsättning, funktionshinder, intellektuell funktionsnedsättning, kehitysvamma, itsemääräämisoikeus, rahatalous. Jag fick totalt ca 117 finskspråkiga resultat och 243 svenskspråkiga mer och mindre relevanta resultat som jag gick konsekvent igenom. Jag valde att fokusera på inhemska undersökningar men tillät också Skandinavisk forskning eftersom ämnet inte hämtade så många träffar i Finland och de andra Skandinaviska länderna ofta varit föregångare inom liknande teman. Som kriterier för artiklarna hade jag att de inte fick vara mera än tio år gamla eftersom personer med utvecklingsstörning och intellektuell funktionsnedsättning först på sistone börjat få bättre status i samhället, tidigare har man fokuserat på institutionalisering och diagnosticering. De utvalda artiklarna valdes på grund av relevans och för att få en bred grund för mitt tema.

Eftersom budgetering är tämligen oforskat då det gäller personer med intellektuell funktionsnedsättning ville jag inte begränsa sökningen för mycket. Det skulle också ha varit intressant att ha artiklar från andra delar av världen för att kunna jämföra olika kulturer men kulturaspekten skulle ha gjort min studie för bred då min uppgift är att undersöka Finländska medborgare och deras omständigheter.

Först presenterad forskning behandlar bland annat ekonomi och användning av pengar, de följande fokuserar mera på självbestämmanderätt och livskvalitet. I all forskning lyfter man fram delaktighet och självbestämmande och deras betydelse för individen. Tre av min tidigare forskning är från Sverige, eftersom jag ansåg dem alla vara relevanta för den här undersökningen. Inkluderat finns också ett socionomarbeta som jag valde att ha med på grund av att tematiken kändes central för detta arbete.

2.1 Självbestämmande hos personer med utvecklingsstörning

Projektet *Jag vet vad jag vill!* (finska: Tiedän mitä tahdon!) blev inspirerat av det engelska projektet In Control. Det finska projektet leddes av Susan Eriksson (2011) som har skrivit en rapport om projektet som går under titeln *Laitoskulttuurista itsemäärämiseen – Tutkimus henkilökohtaisesta budjetoinnista vammaispalveluissa*. Projektet handlade om personlig budgettering för personer med funktionshinder och i resultatet märktes att klienterna var belåtna av att erbjudas möjligheten till egen insats. Tack vare projektet blev personerna mera tagna i beaktande gällande sin egen ekonomi och de fick i högre grad själva bestämma vart deras egna pengar gick åt, istället för att personalen eller intressebevakaren spenderade rutinerat pengarna till det samma som alltid tidigare. Klienterna blev mera delaktiga i processen, fick styra pengarna så att de användes till mera nödvändiga ärenden och kände tack vare det större samhällslig gemenskap. Metoden som användes var gruppdiskussioner och analys av dem och forskaren intog rollen som observatör. Gruppdiskussionerna var en del av utbildningen till detta projekt och i de olika gruppdiskussionerna deltog både professionella och brukare, blandat och skilt från varandra.

Syftet med socionomarbetet *Självbestämmande hos personer med utvecklingsstörning* av Lindqvist & Norlén (2005) var att ge kunskap om möjligheten för personer med utvecklingsstörning att utöva självbestämmande i Sverige och att berätta hur de professionella upplever klientens rättighet till självbestämmande. Som metod användes ostrukturerad observation av gruppaktiviteter och intervju av fyra slumpmässiga arbetstagare som varit del av fältstudierna.

Resultatet för studien visade att man som professionell behöver vara mycket lyhörd och tålmodig för att klienterna ska våga uttrycka sig fritt och även för att kunna tolka klienternas vilja korrekt. Eftersom många personer med utvecklingsstörning kan ha svårt med det talade språket krävs det att personalen känner klienten tillräckligt bra för att kunna förstå vad denne vill uttrycka, därmed kan möjligheten till självbestämmande också bero på hur nära klienten känner sig med den professionella. Det ansågs vara viktigt att de professionella arbetar med ett reflekterande synsätt. De flesta hinder för

självbestämmandet ansågs finnas i regler och normer, i rutiner: att man gör som man alltid gjort och i att det i ett kollektivt boende är svårt att alltid se den enskilda individens behov.

Syftet med projektet *Tarve* (Jussila 2012) var att kartlägga behoven hos unga personer med funktionshinder gällande individuellt boende, så att man skulle få en bas till planering och förverkligande av bostäder som lämpar sig för denna klientgrupp. Metoden som användes var intervju. 17 personer med utvecklingsstörning och deras familjer intervjuades. Respondenternas synpunkter och servicebehov kartlades. Kommunen valde vem som skulle intervjuas med fokus på deras ålder, dvs. de ville intervjua unga personer och fokuset låg på deras framtida behov.

Resultatet visade att det fanns okunskap på flera områden gällande till exempel Lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda (1977/519). Det kom fram, som i flera andra undersökningar, att alla klienter behövde någon typ av stöd gällande pengahantering. För det mesta sköttes de ekonomiska ärendena av föräldrarna eller en förvaltare. Det främsta problemet med att hantera pengar var brist på kunskap av pengarnas värde. Det visade sig dock att det fattades en aktiv handledning gällande ekonomi och användning av pengar - det strävades inte till att lära ut hantering av pengar. Bara fyra av respondenterna skötte någon slags ekonomiska ärenden, genom till exempel att gå till butiken och handla. Liknande brister framstod då det gällde hemarbete och tillredning av måltider; det visade sig att personerna med utvecklingsstörning inte blev ombudda att sköta dessa slags uppgifter eller inte blev handledda så att de kunde lära sig dessa saker. Som slutsats kunde sägas att genom mera handledning och habiliterande verksamhet skulle alla klienter mycket sannolikt ha blivit mera delaktiga i de olika vardagsuppgifterna, den egna ekonomins hantering medräknat - intresse och kapacitet skulle säkert ha funnits.

Syftet med forskningen *Itsemääräämisoikeus omassa kodissa - Tutkimus kehitysvammaisten henkilöiden asumisyksiköstä* av Kortemäki (2012) var att undersöka verkställigheten av självbestämmanderätten gällande personer med utvecklingsstörning i olika boendeenheter. Undersökningen var en kvalitativ forskning som verkställdes med hjälp av frågeformulär till boendeenheternas personal samt observation av

boendeenheternas vardag. Kortemäki använde ett fenomenologiskt närmandesätt. Den viktigaste teoretiska utgångspunkten för forskningen var självbestämmanderätten.

Resultatet visade att självbestämmandet hos personer med utvecklingsstörning var väldigt svagt. De professionellas rutinmässiga arbetssätt styrde långt klienternas liv utan att ta i beaktande klienternas individualitet. De professionellas attityder reflekterade också ett institutionellt tankesätt. Resultatet visade att man borde satsa på personalens utbildning och därmed påverka deras attityder och värderingar och arbetsplatsernas strukturella faktorer för att omforma den insitutionsaktiga servicen.

2.2 Livskvalitet och självbestämmande

Syftet med forskningen *Onödigt ohälsa – Hälsoläget för personer med funktionsnedsättning* av Ylva Arnhof (2008) var att kartlägga ”insatser som skett för att öka kunskapen om de påverkbara hinder som finns för att uppnå en god hälsa bland funktionshindrade.” I forskningen ville man ha alla former av funktionshinder representerade. Metoden som användes var litteraturgenomgång och enkätstudier. I enkätstudierna inventerades folkhälso- och handikapplaner som var slumpvis utvalda från olika kommuner i Sverige.

Som slutsats kunde man se att personer med funktionsnedsättning fortsättningsvis har kort utbildning och sämre ekonomisk situation jämfört med resten av befolkningen. Arnhof konstaterade också följande: att ha någon slags funktionsnedsättning betyder inte automatiskt att man har sämre hälsa än andra människor, även om det ofta finns tydliga samband mellan dessa två. Genom litteraturstudierna kunde man bevisa att både fetma och undervikt var vanligare hos personer med utvecklingsstörning än bland övrig befolkning och att metoder för att ändra matvanor borde spridas mera omfattande till populationen. Denna forskning menade att en försämrad hälsa bland personer med funktionsnedsättning var vanligare än det skulle behöva vara eftersom en stor orsak till bristande hälsa kan bero till exempel på diskriminering eller brist på inflytande – faktorer som sänker livskvaliteten.

Även om vissa hälsoproblem är i direkt samband med vissa funktionsnedsättningar finns det också en hel del hälsoproblem som påverkas av miljön och livsvillkoren. Detta i sin tur begränsar avsevärt delaktigheten bland personer med funktionsnedsättning. I sin helhet visade det sig alltså att genom att förbättra ekonomiska förutsättningar, minska på diskriminering och framför allt öka på klienternas sociala deltagande kunde man förbättra hälsan hos personer med funktionsnedsättning.

Filip Fors (2012) ville med sin forskning *Lycklig? Sju studier om välbefinnandets och livstillfredsställelsens bestämningsfaktorer* visa om det fanns någon slags korrelation eller skiljaktighet mellan faktorer som påverkar personers livstillfredsställelse och faktorer som påverkar välbefinnandet. Syftet var att öka förståelsen över vilka komponenter som påverkar människors affektiva välbefinnande och livstillfredsställelse.

Forskningen undersökte individers socioekonomiska status, sociala relationer, hälsa, fritidsaktiviteter, personlighetsdrag, personliga värderingar och samhällets betydelse och hur dessa relateras till personers livstillfredsställelse och välbefinnande – lycklighetens två komponenter. Förutom detta studerade arbetet också om det fanns några specifika aspekter som var speciellt viktiga för att känna välbefinnande. Metoden som användes var empirisk analys, en systematisk tvärsnittsanalys. Fors använde sig av två olika enkätmaterial: den Europeiska enkätundersökningen European Social Survey (ESS) och den svenska Samhälle Opinion Medier -institutets SOM-undersökning. ESS-undersökningen genomförs vartannat år i flera Europeiska länder och SOM-undersökningen utförs varje år bland den svenska befolkningen.

Båda enkätundersökningarna kartlade personers känsla av välbefinnande och livstillfredsställelse med fokus på smått varierande faktorer. Som slutsats bevisades bland annat att hög socioekonomisk status ofta medför högre livstillfredsställelse. Samma gällde hög utbildningsnivå. Resultatet visade också att lycklighet kan bero på människans personlighetsdrag; personer som värderar självbestämmande högt känner sig mera lyckliga då de får leva ett självständigt liv och fatta egna beslut. Man kunde även se att dessa personer, som värderade högt möjligheten till självbestämmande, inte var lika beroende av hög inkomst för att känna livstillfredsställelse och välbefinnande.

2.3 Sammanfattning av tidigare forskning

Sammanfattningsvis kan man säga att personer med funktionsnedsättning uppskattade att bli erbjudna möjligheten att själva bestämma över sina egna ärenden, inom ramen av den egna förmågan. I den första undersökningen lyfts fram att den egna inflytelsen på den egna ekonomin gav en känsla av större samhällelig gemenskap. I undersökningarna kom det även fram att delaktighet och självbestämmande kan påverka individers hälsa: diskriminering och/eller brist på inflytande sänker livskvaliteten samt att både miljön och livsvillkoren påverkar individers välmående. Lycklighet påverkas bevisat av personens egna personlighetsdrag: om man värderar självbestämmande högt, är det också viktigare att själv få bestämma och ha inflytande över sitt liv än om man är en person som inte ger värde till självbestämmande. Dessutom påverkas välbefinnande och livstillfredsställelse också av hög socioekonomisk status och utbildningsnivå. I den nedanstående figuren (Figur 1) har jag själv sammanfört begreppen för att synliggöra relationen mellan olika faktorer som påverkar livstillfredsställelsen.

Figur 1 Relationen mellan olika faktorer som påverkar livstillfredsställelsen.

Avslutningsvis kan man nämna att i två av undersökningarna kom det fram att det också krävs insatser av personal då det gäller att göra personer med utvecklingsstörning mera

delaktiga i sina liv. Personalen behöver vara lyhörd och ha tålmod för att lära känna klienterna och genom detta förstå deras individuella behov och önskemål. De största hindren var regler och normer samt att man fastnar i rutiner och gör som man alltid tidigare gjort. Ofta blir personer med utvecklingsstörning inte ombedda att sköta vissa ärenden för att det inte finns tid att handleda dem. Det är alltså viktigt att stöda och handleda personerna, istället för att låta föräldrar eller förvaltare sköta alla ärenden. Det fanns inte aktiv handledning i användning av pengar samt pengars värde och på grund av detta fanns det brist på förmåga att sköta ekonomiska ärenden. Det som betonades var att se den enskilda individens behov.

3 DELAKTIGHET FÖR PERSONER MED FUNKTIONSNEDSÄTTNING

Till följande presenterar jag den teoretiska referensramen vilken ligger som grund för mitt arbete. Min teori handlar om delaktighet och självbestämmanderätt samt hur man kan möjliggöra en persons rätt till självbestämmande. Jag vill ta upp dessa begrepp både från individens synvinkel och samhällets synvinkel för att tydliggöra arbetslivsrelevansen i detta arbete.

De flesta av oss har en uppfattning om vad begreppet delaktighet betyder; medverkan eller att få vara del av något. Men de facto är det ett mångfacetterat begrepp som behöver en mera djupgående förklaring. Delaktighet och inflytande är en av de mest grundläggande faktorerna för god folkhälsa och enligt *FN:s konvention om mänskliga rättigheter* är god hälsa en rättighet för alla individer. Vidare har man stadgat i Finlands grundlag (1999/731) att alla individer är likvärda och ingen får särbehandlas på grund av handikapp. Jämlikhet är från den lagliga ståndpunkten en grundläggande rättighet. I den finska lagen sägs att "alla har rätt till liv och till personlig frihet, integritet och trygghet", dessutom har alla rätt till att utveckla sig själv. Begreppet delaktighet kopplas ofta också till begreppet integritet. (Widerlund 2012:11, Förenta Nationerna 2008:8)

Två övergripande dokument som beskriver delaktighet är Förenta Nationernas (FN) standardregler och den tidigare nämnda WHO:s klassifikationssystem ICF. Dessa två förklaras härnedan. FN beskriver i sina standardregler att delaktigheten handlar om en

process som får samhället att bli tillgängligt för alla. Både olika samhällsområden och omgivningen, inkluderat service, aktiviteter, information och dokumentation, ska vara tillgängliga eftersom alla har ett lika värde och rätt till välfärd. Det är speciellt viktigt att göra samhället tillgängligt för personer med funktionsnedsättning. (Handisam 2012, Tideman 2000a:64)

FN:s standardregler beskriver möjligheten till delaktighet också som en del av principen om lika rättigheter, vilket menar att alla har lika värde och skall därför ha lika möjligheter att delta i samhällets olika arenor. FN lyfter fram att genom lika rättigheter kommer också lika skyldigheter. Detta kan anses vara en del av delaktighet och känsla av tillhörighet eftersom vissa krav då ställs på individen och detta igen visar att samhället ser individen som en del av samhällsgemenskapen. Genom att samhället och omvärlden i allt större grad börjar se personer med funktionsnedsättning likvärda med de individer som inte har funktionsnedsättning, skriver FN att man skall sträva till att kunna ge personer med funktionsnedsättning fullt ansvar som samhällsmedborgare dvs. bli lika delaktiga som vem som helst annan. (Handisam 2012)

Världshälsoorganisationen (WHO 2010) definierar begreppet delaktighet i sin klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa (ICF) som en beskrivning av personens engagemang i sitt eget liv, i sin livssituation. Med hjälp av ICF vill man kartlägga personers funktionstillstånd varav delaktigheten är en stor del. Bedömningen av både kroppslig hälsa (medicinsk dimension) och socialt fungerande (social dimension) bygger på aktivitet och tack vare ICF:s aktivitetsdimension kan man knyta samman den medicinska och den sociala modellen för att kunna beskriva funktionshinder. Det påpekas att det är viktigt att ICF tillämpas enskilt på varje individ. Eftersom delaktigheten har en social dimension måste man dessutom utreda och ta i beaktande individens intressen samt hurdana situationer individen vill ta del i eftersom delaktigheten inte kan påtvingas utan måste komma från individen själv. (Socialstyrelsen 2003, Björck-Åkesson & Granlund 2004:32-33)

ICF-modellen har dock fått kritik när det gäller begreppen aktivitet och delaktighet. Nordenfelt (2004), som har ett mera medicinskt närmandesätt, och Björck-Åkesson & Granlund (2004) kritiserar den nya kategoriseringen av ICF. De anser att även om

begreppen aktivitet och delaktighet ihopslagits i samma kategori i den nyaste versionen av ICF har dessa två begrepp var sin definition och kunde därför tolkas som separata begrepp. Nordenfelt och Björck-Åkesson & Granlund håller med Molin (2004) att distinktionen mellan dessa två begrepp är ofullständig och otydlig. Björck-Åkesson & Granlund menar att sammansättningen av dessa begrepp har gjort ICF svagare ur ett teoretiskt perspektiv. Nordenfelt har tolkat ICF på följande sätt: begreppet aktivitet skall användas då det är frågan om en persons kapacitet att utföra någon handling, medan delaktighet skall användas då man funderar om en handling utförs i praktiken. Nordenfelt skulle hellre namnge kategorin *handling* istället för aktivitet/delaktighet. ICF klassificerar människor utifrån de handlingar man faktiskt utför, men enligt Nordenfelt är kapacitet och tillfälle inte tillräckliga villkor att en handling utförs. Man måste också ta i beaktande människans avsikt eller vilja att utföra handlingen. Men man måste ta i beaktande att för att ICF klassificeringen ska kunna vara internationellt brukbar har man behövt göra vissa ändringar för att modellen ska kunna användas multikulturellt. (Nordenfelt 2004:56-58; Björck-Åkesson & Granlund 2004: 37, Molin 2004:68)

Björck-Åkesson & Granlund (2004) definierar delaktighet som att vara autonom och bestämma över sitt eget liv, även om man inte är kapabel att utföra handlingar självständigt. Molin (2004) igen menar att delaktigheten finns hos individen och bestäms på basis av dennes deltagande i aktiviteter, engagemang, självbestämmande osv. Detta är något Molin kallar för intrapersonellt samspel mellan individen och dennes fysiska och sociala omgivning. Molins begreppsfigur över olika former av delaktighet (Figur 2) beskriver de olika variablerna som kan påverka känslan av delaktighet. (Björck-Åkesson & Granlund 2004:37; Molin 2004:72-74)

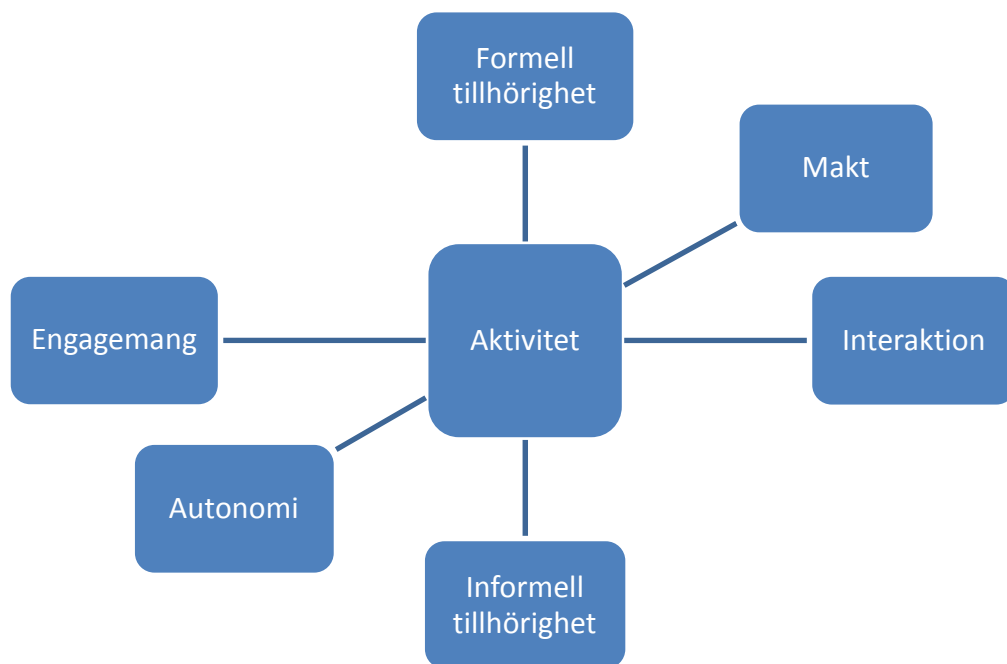
Aktivitet står i mitten på Molins (2004:67-74) figur. Detta är också ett av de centrala begreppen i ICF. Eftesom det är relativt oklart beskrivet i ICF hur aktivitet skall förstås i förhållande till de andra begreppen tolkas det i detta fall som något som en person *gör*. Det andra begreppet är *engagemang*. Aktivitet och engagemang är två mycket nära begrepp och kan vara svåra att skilja från varandra. Att vara aktiv menar ändå inte alltid att vara engagerad, man kan utföra olika aktiviteter med olika nivå av engagemang. Molin vill betona att utgående från ICF:s bestämning innebär engagemang många olika aspekter som inte kräver aktivitet från individens sida som t.ex. att ha tillgång till resurser, vara

accepterad eller inkluderad i ett sammanhang. Alla dessa är möjliga utan att individen egentligen är engagerad eller aktiv. Molin reflekterar över om det är möjligt att definiera ett känslomässigt eller tankemässigt engagemang som en aktivitet och om man alltid måste utföra någon handling för att känna sig delaktig.

I figuren ser man också begreppen formell och informell tillhörighet. Med *formell tillhörighet* menar Molin (2004) en grundläggande form av delaktighet som till exempel att vara inskriven i en skola och delta i skolans undervisning. I denna form av tillhörighet kommer det dock inte fram om individen verkligen är accepterad i sammanhanget, begreppet är tämligen objektivt. *Informell tillhörighet* handlar i sin tur om att ha en känsla av att tillhöra något sammanhang, att ha en subjektiv upplevelse. Man kan säga att individen ofta tilldelas formell tillhörighet av en högre auktoritet (t.ex. skolans rektor som väljer vem som väljs till elevkåren) medan informell tillhörighet kan upplevas mera dagligen (t.ex. i vänkretsen eller i andra umgängesgrupper). (Molin 2004:69-71)

De återstående formerna av delaktighet är *autonomi*, *makt* och *interaktion*. Autonomi står i figuren för rätten att välja, att få ha möjligheten att välja bort något t.ex. att inte vara med i ett sammanhang. Makt kan anses betyda både kapacitet att utöva egenmakt, bestämma över sig själv, och att ha möjlighet att få sin vilja igenom i ett socialt förhållande. Delaktighet kan ses som en förutsättning för makt, men det betonas att delaktighet inte är en garanti för att få makt. Den form av delaktighet som Molin valt att kalla interaktion står för ömsesidigheten i sociala sammanhang. Molin menar att socialt samspel behärskas av att man ger och tar, detta i sin tur förutsätter att både individen själv och dennes omgivning utför handlingar. (Molin 2004:71-75)

Det är viktigt att notera att det inte kommer fram i figuren vilka som är subjektiva eller objektiva dimensioner, Molin (2004:75) menar att det helst borde finnas en subjektiv och en objektiv dimension för figurens varje form av delaktighet. Molin anser vidare att en definition av begreppet delaktighet inte borde bestå endast av egenskaper hos individen och dennes aktivitet samt engagemang. Definitionen borde också bestå av en beskrivning om vad som sker mellan individen och omgivningen. Med omgivning menar Molin i detta fall i första hand den sociala miljön men även den fysiska miljön.

Figur 2 Molins begreppsfigur över olika former av delaktighet. (Molin 2004:74)

Björck-Åkesson & Granlund (2004) skriver att studier har visat att delaktighet inte är beroende av typ och grad av funktionshinder utan delaktighet kan uppnås av en kombination av agerande, situation och framförallt motivation. Eftersom individer på grund av olika slags erfarenhetsgrund ofta reagerar på ett individuellt sätt i likadana tillfällen kan man inte mäta en persons delaktighet genom kartläggning av individens kapacitet och olika situationer i omgivningen, utan det är essentiellt att det är individen själv som bedömer sin känsla av delaktighet. (Björck-Åkesson & Granlund 2004:36)

Delaktighet kan alltså anses vara en process som uppstår genom samspel mellan individ och miljö. En väsentlig del av delaktigheten är den egna viljan, motivationen, personliga mål och individens roller. Delaktighet skall också vara möjligt att nå för personer som inte kan utföra alla aktiviteter på egen hand - alla individer ska ha möjlighet att vara autonoma och få bestämma över sitt eget liv, detta förstärker känslan av delaktighet. (Molin 2004:61,71-73; Björck-Åkesson & Granlund 2004:36)

3.1 Självbestämmanderätt för personer med funktionsnedsättning

Enligt Launis (1994:53) har självbestämmanderätten haft en stadig ställning i Finland. Pietarinen (1994:24-26) skriver att begreppet självbestämmanderätt kan tolkas antingen på ett snävt eller på ett brett sätt. Kort och koncist kan man beskriva begreppet självbestämmanderätt som rättigheten att själv bestämma över saker som gäller det egna livet på ett kompetent och autentiskt sätt.

Då man ser på begreppet ur ett vidare perspektiv inkluderar man också rätten till kompetens och autenticitet i definitionen. Med rätt till kompetens menar man att andra personer (såsom släktingar eller myndigheter) har ansvar att främja kompetensen för en person med funktionshinder att göra sina egna beslut och att tänka själv, att få all nödvändig information och förstå de olika aspekterna på ett dilemma för att kunna fatta ett så kvalificerat beslut som möjligt (se kapitel 1.2.3. Assisterat beslutsfattande och intressebevakning). Som följd av detta får de stödjande personerna även ett ansvar att inte minska personens kapacitet att fatta beslutet, genom att till exempel lämna bort väsentliga detaljer, och ett ansvar att inte fatta beslut istället för klienten. Således kan rätten till information också anses som en viktig del av rätten till kompetens. Som exempel kan nämnas en vårdsituation där en person med intellektuell funktionsnedsättning skall bestämma om hon eller han skall få assistans i duschen på grund av svaga färdigheter i att sköta sin hygien. Då har de professionella ett ansvar att svara på eventuella frågor och funderingar som klienten har och förklara varför de har föreslått detta handlingsätt för klienten. Ju fler detaljer klienten vet och ju bättre klienten förstår situationen, desto mer kompetent blir hon eller han att fatta sitt beslut. (Pietarinen et al 1994: 25-29,82)

Med autenticitet menas att de val och beslut som individen gör styrs av de egna äkta önskemålen, egna idealen, egna åsikterna och egna värden - inte någon annans - och att individen förmår att förverkliga olika planer som denne har format utifrån sina egna behov. Pietarinen (1994) refererar till Immanuel Kant som sade att ett samhälle där individer respekteras som moraliska personer är mera värdefullt än ett samhälle där individer behandlas endast som instrument. Med detta menas att individer skall

respekteras för deras varje dimension och aspekt - till detta hör även självbestämmanderätten. (Launis 1994:52; Pietarinen 1994:43)

Launis (1994) skriver ytterligare om barns självbestämmanderätt. Man ansåg länge att barn inte hade självbestämmanderätt eftersom de inte ansågs vara dugliga att fatta självständiga, kompetenta och autentiska beslut, men med tiden har man insett att detta inte är sant. Launis beskriver föräldrar som ofta har ett paternaliskt förhållningssätt mot barn. Detta betyder att föräldrarna fattar beslut för att de anser sig själva veta bättre hur man ska agera i olika situationer och anser att barnen skall göra som de blir uppmanade. Men man skall istället för att direkt förbjuda barns handlingar förklara och motivera olika beteendesätt. Launis påstår att vuxna ofta anser att barn inte kan fatta autentiska beslut, och därmed heller inte åtnjuta rätten till självbestämmande, eftersom besluten i den vuxnas ögon ser ut att vara fel. Men detta beror ofta på att barn och vuxna har ett annorlunda perspektiv på saker. Denna teori kan i många fall generaliseras till personer med intellektuell funktionsnedsättning. (Launis 1994:54-58)

Enligt Finlands Lag om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (2000/812) har alla medborgare självbestämmanderätt. Även om personen i fråga skulle ha nedsatt förståelseförmåga eller någon annan slags funktionsnedsättning har personen rätt att påverka sitt liv och fatta beslut gällande sitt liv enligt sin bästa förmåga. Personen har rätt att få uttrycka sin åsikt även om det krävs annorlunda metoder för att förstå personen - då gäller det att utreda personens vilja genom olika slags stödfunktioner som t.ex. assisterat beslutsfattande.

3.2 Att möjliggöra andras rätt till självbestämmande

Som socionom kommer mitt arbete att handla mycket om att hjälpa individer att bli inkluderade och mera delaktiga i samhället. Det kan handla om antingen praktiska eller teoretiska handlingar och därför anser jag det vara viktigt att i detta arbete lyfta fram samhällsaspekten. Jag menar att det är viktigt för mig som blivande professionell att vara medveten om det samhälleliga ansvaret.

Finland har som en medlemsstat i Förenta Nationerna (FN), Europeiska Unionen (EU) och det Europeiska rådet förbundit sig att främja skapandet av ett samhälle som är fritt från diskriminering och öppet för alla. I Finlands handikappolitiska program VAMPO 2010-2015 har man stadgat riktlinjer för handikappolitiken för de angivna åren. Med hjälp av detta program vill man uppnå en hållbar och ansvarsfull handikappolitik samt en plan att stöda människor med funktionsnedsättning att uppnå delaktighet och likvärdighet i samhället. (VAMPO 2010-2015:3-4,20)

Alla människor bör ha lika möjligheter till liv och till att fungera i samhället, men i praktiken förverkligas detta inte alltid. På grund av samhällets strukturella barriärer och rådande diskriminerande attityder upplever personer med funktionsnedsättning hinder för att utöva sina rättigheter samt friheter till fullo, de kan också uppleva hinder i att sköta sina samhällseliga skyldigheter. Dessa utmaningar förhindrar också personer med funktionsnedsättning från att klara sig självständigt, att utöva sin självbestämmanderätt och att uppleva samhällselig delaktighet. (VAMPO 2010-2015:3,21)

Diskriminering är som fenomen väldigt nyanserat. Diskriminering kan vara svårt att känna igen och konsekvenserna av diskriminering varierar. Personer med funktionsnedsättning har i alla åldrar större risk att utsättas för diskriminering än andra människor. Ofta möter personer med funktionsnedsättning utmaningar i att förverkliga sig på ett sådant sätt som utan funktionsnedsättning skulle kännas som en självklarhet. Personer med funktionsnedsättning kan till exempel uppleva samhällselig strukturell diskriminering genom otillgängliga byggnader och service samt ojämlika möjligheter till informationsteknik som i dagens läge är alltmera värdefullt. Ett sätt att utveckla detta är de nedskrivna målen i VAMPO om att göra byggnader och miljö tillgängliga och till exempel att utveckla ett elektroniskt röstningssystem som skulle göra röstande lättare för personer med funktionsnedsättning. Andra utmaningar kan gälla inkomstnivåerna som ofta är lägre för personer med funktionsnedsättning. De ekonomiska resurserna, utbildningsnivån och yrkesområdet påverkar individen stort eftersom en god ekonomi är väsentlig för den grundläggande tryggheten. Inkomsterna påverkar individens boendestandard samt semestermöjligheter osv. (VAMPO 2010-2015:32-33,58,125-126; Tideman 2000a:104-104,140)

Flera exempel på hur man strävar till att höja valfriheten och självbestämmanderätten för personer med funktionsnedsättning är förverkligande av valfrihet gällande hemkommun, grundande av ett system som försäkrar tillgång till personlig assistens, förnyelse av stadgan gällande självbestämmanderätten samt begränsning av den. Enligt Finlands grundlag (1999/731) har alla finska medborgare rätt till rörelsefrihet och därmed frihet att välja sin bostadsort, men detta är inte alltid möjligt för personer med funktionsnedsättning eftersom de kan ha specialbehov som endast finns tillgängliga i vissa kommuner. Specialtjänster är väsentliga för förverkligandet av grundrättigheterna, för att främja delaktighet och jämlikhet för personer med funktionsnedsättning. (VAMPO 2010-2015:58,125-126,162)

Tre centrala principer för dagens handikappolitik är personers med funktionsnedsättning rätt till jämlikhet, delaktighet och nödvändig service och stödfunktioner. Dessutom står respekt, individualitet och valfrihet som viktiga hörnstenar. Det handikappolitiska programmet är indelat i 14 viktiga innehållsområden och innehåller 122 konkreta åtgärder för att avskaffa missförhållanden. Målet är att det finska samhället ska återspegla diversitet av individer och stöda förverkligandet av medborgarnas alla rättigheter. (VAMPO 2010-2015:3,21,56)

Verkställigheten av det handikappolitiska programmet bevakas både nationellt och internationellt; på nationell nivå har man utsett en statlig kontaktpunkt och på internationell nivå består det bevakande organet av en komité som har grundats till följd av konventionen. I praktiken är jämlikhet och delaktighet väldigt bundna till samhällets attityd- och värdeanda och för att ändra atmosfären krävs mångsidigt och uthålligt arbete. (VAMPO 2010-2015:126,151)

4 METOD

I det nästa presenterar jag metoden som tillämpades för detta arbete. Jag börjar med att förklara metoden jag använt för datainsamling, därefter presenteras innehållsanalys som metod. Inkluderat i detta kapitel finns även presentation av respondenter och etiska reflektioner.

4.1 Intervju som metod och etiska aspekter

Intervju är en tvåvägs kommunikation som funnits i tusentals år. Kärnan i intervjun är mötet med den eller de andra. En intervju utförs med ett bestämt syfte, frågor ställs och svar fås och detta registreras oftast i någon form. (Limbach 2006)

Det finns olika typer av intervjuer att välja mellan: individuella intervjuer, gruppintervjuer, temaintervjuer, standardiserade intervjuer och halvstrukturerade intervjuer. Man måste fundera på om man väljer att spela in intervjun, skriver anteckningar, både och eller om man bara fungerar som en aktiv lyssnare. Även intervjuens struktur måste planeras på förhand. Ställer man alltför komplicerade frågor genast från början stagnerar intervjun. Man måste börja med en slags uppvärmning för att komma igång och då man slutar skall man undvika att vara för abrupt. Man kan till exempel bestämma en tidsgräns för intervjun eller avsluta med en slags sammanfattning av intervjuens innehåll, en slutsats, för att göra avslutningen mera smidig. (Jacobsen 2007:112-116, Kvale 1997:120; Jacobsen 1993:196-197)

Jag valde att använda en halvt strukturerad intervju som forskningsmetod. Jag intervjuade fem (5) personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning om deras vanor gällande användning av pengar. Respondenterna valdes ut med hjälp av min uppdragsgivare, Steg för Steg rf:s verksamhetskoordinator Elin Andersson. Kraven för att kunna vara respondent var myndighet, visat intresse och någon slags förståelse för begreppet ekonomi samt vad det innebär och eventuellt hantering av ekonomin. Det var önskvärt att respondenterna hade bott på samma ställe en längre tid så att de hade acklimatiserat sig och inte skulle vara distraherade av de utmaningar som ett nytt hem kunde medföra.

Intervjun är en kvalitativ forskningsmetod, ibland även kallad ostrukturerad eller icke-standardiserad intervju. En intervju är ett samtal med syfte och struktur. Genom intervju vill man förnya, bredda och berika uppfattningar som redan råder. Intervjun kan vara mer eller mindre strukturerad, beroende på hurdana resultat man söker men oftast finns det åtminstone något slag av stöd till intervjun till exempel en lista med teman som man vill lyfta fram, även kallad intervjuguide. I intervjuguiden kan man skriva ner i stora drag intervjuens olika ämnesområden eller mera specifika frågor som man vill ställa

respondenterna. Min intervjuguide finns med i detta arbete som Bilaga 4. Det är viktigt att minnas att försöka ställa korta, klara och enkla frågor så att de intervjuade inte skall bli till sig av komplicerade ordalag. (Jacobsen 2007:95, Kvale 1997:13-19,121-123)

Jag valde som sagt att göra en halvt strukturerad intervju. Eftersom jag intervjuade personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning ville jag att det fanns utrymme för friare diskussion och jag ville få en så bred helhetsbild som möjligt. Jag planerade mina forskningsfrågor så att de inte skulle skada respondenterna på något sätt och jag strävade till att ha klara och tydliga frågor för att undgå missförstånd. Dessutom skrev jag frågorna och informationsbrevet samt förmläret för informerat samtycke Lättläst (Bilaga 2 och 3) så att risken för missförstånd skulle minska ytterligare. Enligt Kuula (2006:101-102) är det viktigt att planera insamlingen av information. Det är också viktigt att respondenterna därefter blir väl informerade om undersökningens syfte. I de ovannämnda dokumenten framgick det tydligt mitt namn, undersökningens syfte, deltagandets frivillighet och andra för respondenterna väsentliga detaljer. Jag delade in mina frågor i huvudteman och planerade att följa deras ordning i den mån det är möjligt. Jag förväntade mig dock att intervjusituationerna skulle medföra en del tilläggsfrågor som inte var förutsägbara.

I enlighet med Kvale (1997:119) är själva intervjusituationen den mest engagerade fasen i hela intervjuundersökningen. Detta kan göra situationen nervös. För att vara välförberedd inför intervjusituationen måste man ha klart för sig svaren på frågorna Vad? Varför? Hur? Man måste alltså ha sökt upp förkunskap om ämnet för undersökningen (vad), man skall ha funderat ut ett klart syfte för undersökningen (varför) och man skall ha bekantat sig med olika intervjutekniker och slagit fast vilken som lämpar sig bäst för den egna undersökningen (hur). Eftersom examensarbetsprocessen är väldigt intensiv ansåg jag mig ha svar och förståelse för de ovanstående frågorna innan intervjuerna genomfördes och kände mig därför färdig för uppgiften. Genom denna arbetsprocess har den egna kunskapen och insikten fördjupas konstant.

Under intervjuens lopp ska forskaren försöka vara lyhörd mot respondentens utsagda språk och se till att respondenten inte blir illa till mods i något skede. Ifall detta händer skall det vara berättigat för respondenten att kunna avbryta intervjun eller att få hålla paus. Detta meddelade jag i informationsbrevet till respondenterna (Bilaga 2) och jag uttalade

det pånytt vid själva intervjusituationen. Jag var dessutom noggrann med att nå ett så jämlikt intervjutillfälle som möjligt, att jag inte skulle ha en maktposition. Enligt Jacobsen (2007) är det viktigt att minnas sin ägen kroppsställning: istället för att sitta med armarna i kors, som ofta uppfattas väldigt negativt, kan man sitta med benen i kors och anteckningsmaterialet i famnen. Tidvis kan man också bekräfta och uppmuntra respondenten genom att till exempel nicka. Utan dessa små gester kan situationen och intervjun stanna till och bli obekvämt, men om man klarar av att ge en öppen och mottaglig uppfattning om sig själv som intervjuare, kan det i bästa fall leda till en känsla av tillit från båda parterna. (Kvale 1997:119; Jacobsen 2007:104; Holme & Solvang 1986:115)

En viktig aspekt inom forskning är etiken. Enligt Kvale (1997) finns det tre etiska teman att beakta: informerat samtycke, konfidentialitet och konsekvenser. Informerat samtycke menar att undersökningspersonerna ska bli informerade om undersökningens syfte och om vilka risker och fördelar det kan finnas i att delta. Dessa aspekter förklarades delvis i mitt informationsbrev till respondenterna (Bilaga 2) men, som Jacobsen (2007) rekommenderar, förklarade jag också dessa detaljer för respondenterna i samband med en liten presentation av mig själv precis innan jag påbörjade intervjuerna. Detta fungerade samtidigt som en uppvärmning inför intervjun. (Kvale 1997:106-111, Jacobsen 2007:102)

Konfidentialitet betyder att all data som kan identifiera den intervjuade ska hållas undangömd - den intervjuade skall hållas anonym genom hela loppet av forskningen och även efter den. (Kvale 1997:108) Eftersom jag intervjuar en minoritet kommer jag att lägga speciellt mycket vikt vid denna punkt. Då undersökningen gäller minoriteter krävs det inte lika mycket detaljer för att identiteten avslöjas. Så som Jacobsen (2007:24-26) skriver, är det viktigt att noga överväga den insamlade datas känslighet. Alla anser inte att samma slags data är lika känslig, men som regel kan man säga att ju djupare man går in på en persons egna privata liv, desto känsligare brukar data upplevas. Det finns olika sätt att anonymisera respondenter och beroende på datas känslighet kan man välja att t.ex. lämna bort vissa personliga uppgifter såsom kön eller ålder, inte beskriva respondentens yrke för specifikt eller i extremfall kan man medvetet lägga till fel data om respondenten såsom kön eller ålder, men då bör man nämna att man förvrängt viss data för att skydda

identiteten. För att behålla anonymiteten har jag bl.a. bytt talspråket till skriftspråk i min resultatredovisning.

Med konsekvenser menar Kvale (1997) att man ska se till att risken att skada undersökningsspersonen är så liten som möjlig. Forskaren måste även fundera på konsekvenserna då det gäller de förväntade fördelarna av undersökningen. Jacobsen (2007) nämner som de tre etiska aspekterna informerat samtycke, anonymitet och krav på att bli korrekt återgiven varav den sista aspekten är väldigt viktig. Det är aldrig möjligt att skildra helt uttömmande resultat, eftersom det skulle innebära avslöjande av väldigt detaljerade intervjuer och annat forskningsmaterial. På grund av detta måste man minnas att resultat som tas ut från sitt sammanhang kan tolkas helt annorlunda än det skulle tolkas i sitt eget sammanhang. Korrekt återgivning menar också att man inte skall förfälska resultat även om det kan vara frästande i vissa fall. Detta skulle vara en etiskt ifrågasättbar dygd. Som Kuula (2006) skriver bär alla till slut sitt eget ansvar för de beslut och val man gör inom ramen för sin undersökning. (Kvale 1997:106-111, Kvale & Brinkmann 2014:88, Jacobsen 2007:21,26-28; Kuula 2006:21)

Jag började min intervju med lätta uppvärmningsfrågor som gav mig en uppfattning om vem respondenterna var och vilken bakgrund de kom ifrån. Jag hade format öppna frågor för att få så uttömmande svar som möjligt, slutna frågor skulle snabbt ha gjort intervjuerna trögt framskridande. Jag försökte undvika ledande frågor för att undvika att påverka resultatet i så stor grad som möjligt. Genom att ställa Var-När-Hur-frågor i själva intervjusituationerna strävade jag till att intervjun och resultatet skulle bli sammanhängande. Jag avslutade intervjuerna mjukt med antingen någon typ av sammanfattning eller småprat så att avslutningen inte blev för överraskande. (Jacobsen 1993:99-102, 196-197)

4.2 Presentation av informanter

I undersökningen deltog fem (5) respondenter med lindrig intellektuell funktionsnedsättning; deras diagnoser byggde på den bedömning som uppdragsgivaren gjort utgående från min ansökan om forskningslov (Bilaga 1). Gruppen bestod av båda könen. För att hemlighålla respondenternas personligheter har jag valt att inte avslöja

könsfördelningen. Alla respondenterna var kring trettioårsåldern och var hemma från Nyland. Respondenterna hade alla bott flera år i sina nuvarande lägenheter, dvs. de hade aklimatiserat sig väl, vilket var ett av kraven för att delta. Respondenterna har jag valt att kalla R1, R2, R3, R4 och R5. Respondentnamnen har inget samband med i vilken ordning personerna blev intervjuade utan ordningen är slumpmässig för att hemlighålla identiteterna. Respondenterna uppgav sig ha börjat använda pengar i olika åldrar. Fyra respondenter uppgav åldrarna 10-17 och en uttryckte sig ha använt pengar hela sitt liv. Gruppen bestod av både personer med och utan intressebevakare. Eftersom undersökningen handlar om en minoritet anser jag att det är ytterst viktigt att överväga noggrant vilken information som ges ut.

4.3 Innehållsanalys som metod

Att analysera betyder att separera något i delar eller element. Det finns olika sätt att analysera kvalitativ forskning. Att analysera betyder också att man försöker förstå vad som sagts i en situation (i det här fallet vid intervjun) och att söka efter skiljaktigheter och likheter mellan de olika situationerna. Enligt den hermeneutiska definitionen växlar man mellan att analysera delarna skilt och att analysera delarna i helheten. (Kvale & Brinkmann 2014:234; Jacobsen 2007:134-135)

I alla kvalitativa analyser börjar man med att renskriva intervjuerna, detta kallas transkribering. När man transkriberat färdigt kan det vara bra att reflektera över innehållet och över själva intervjusituationen. Man kan eventuellt göra en sammanfattning av varje intervju för att tydliggöra vad som lyfts upp och vad som skett under intervjun. Därefter kan man inleda sin valda analysmetod. Eftersom jag valt att göra en innehållsanalys presenterar jag dess faser till följande. (Jacobsen 2007:136-139)

Jag valde att göra en innehållsanalys som betyder att man delar in data i teman eller kategorier. Efter det strävar man till att hitta gemensamma faktorer mellan de olika resultaten. När man utför en innehållsanalys måste man genomgå fem följande faser: kategorisering, fylla kategorierna med innehåll, räkna frekvensen av ett nämnt tema, jämföra intervjuerna sinsemellan och till sist söka förklaringar till skillnaderna. Som Jacobsen (2007) skriver kan det ibland vara bra att ha både huvudkategorier och

underkategorier, detta valde jag att ha. I min intervjuguide (Bilaga 4) hade jag redan gjort en typ av förhandskategorisering, men när jag utförde min analys var jag öppen för att skapa nya kategorier och eventuellt förkasta ursprungliga kategorier som jag haft. Sist och slutligen använde jag de teman jag hade i min intervjuguide som huvudkategorier: intresse över egen ekonomi, delaktighet och självbestämmanderätt. Jag letade efter olika teman som lyftes fram av respondenterna, de blev mina underkategorier. Dessa var bland annat: inkomster, insikt, hur spara pengar, hjälp och stöd, intressebevakning, kontroll över ekonomi, självständighet och rättigheter. (Jacobsen 2007:139-143)

För att urskilja tydligare de olika kategorierna använde jag mig av olika färgkoder för diverse kategorier och teman. Kategorierna och färgkoderna hjälpte mig att urskilja om det fanns data i intervjuerna som liknade varandra. För att hitta skilljaktigheter behövde jag däremot gå igenom transkriberingarna flera gånger för att urskilja olikheterna. Till sist reflekterade jag över vad skillnaderna mellan respondenternas svar kunde bero på: olika bakgrund, olika slags fostran, personlighet, olika erfarenhetsgrund. Alternativen kändes oändliga. I följande figur (Figur 3) har jag försökt åskådliggöra vad denna process innebar för mig. (Jacobsen 2007:134-136,139)

Figur 3 Förtydliggörande av min innehållsanalys.

4.4 Validitet och reliabilitet

Med validitet och reliabilitet anses forskningens pålitlighet och tillförlitlighet. Validiteten försäkras genom att ställa så klara frågor att chansen att tolka dem fel är minimal, man skall också planera frågorna så att de mäter det som man har planerat att ska mätas. Det är viktigt att hålla den här tanken i bakhuvudet genom hela undersökningen, på så sätt håller man sig observant till oviktig information och felaktiga undersökningsfrågor. Ju fler andra sakkunniga håller med om att forskningsfrågorna och termerna är vettiga, desto säkrare kan man vara att man mäter den avsedda företeelsen. Ordagrann återgivning av intervjuer lättar också förmedlingen av svaren så korrekt som möjligt till läsaren. För mig betydde detta att jag planerade noggrant mina intervjufrågor och var lyhörd mot oviktig information. (Jacobsen 2007:268-272; Kvale 1997:151-152)

Reliabiliteten handlar alltså om tillförlitligheten av undersökningen. Man måste vara medveten om sin egen påverkan på undersökningen och de resultat man får. Uppmärksamhet mot vårt egna sätt att handla i undersökningssituationen, i mitt fall intervjusituationen, hjälper att nå ett så reliabelt resultat som möjligt. Det optimala skulle vara att forskaren betér sig exakt lika i varje forskningssituation. För mig skulle det alltså ha gällt att vara precis lika och ställa alla frågor precis likadant i varje intervjusituation, så att undersökningstillfället skulle varje gång ha varit så lik den andra som möjligt. I praktiken är detta ändå omöjligt. Även om man kunde fullständigt kontrollera sig själv som intervjuare, kan man inte påverka respondenterna. Dessa aspekter försökte jag hålla i minnet genom varje intervju, men som konstaterat var det omöjligt att hålla helt identiska intervjuscenarier. (Jacobsen 2007:284-285)

Enligt Jacobsen (2007) kan respondenterna presentera osanna åsikter om intervjun behandlar ett ämne som är främmande eller ointressant för respondenter. För att undvika detta rekommenderas det att man ställer indirekta frågor, då får respondenten uttrycka sig friare och man får fram de sanna tankarna och åsikterna. Man anser att en forskning har hög reliabilitet då en annan forskare, vilken som helst forskare, skulle kunna göra samma undersökning på identiskt sätt och få överensstämmande svar med den första undersökningen. För att detta ska lyckas är det viktigt att det i den ursprungliga undersökningen framgår vilka steg forskaren tagit genom processen. För att vidare öka

reliabiliteten av en forskning är det också viktigt att utföra undersökningen i en omgivning som inte stressar eller distraherar respondenten, då kan denne känna sig bekväm och ge ärliga svar. För mig betydde det här att jag lät respondenterna själva välja var de skulle bli intervjuade. Jag planerade också klara och tydliga intervjufrågor samt hade önskat mig att respondenterna hade något intresse om och någon förståelse för ekonomi så att reliabiliteten för detta arbete skulle öka. Därtill hade jag önskat att respondenterna hade aklimatiserat sig för att undvika onödiga distraktioner. (Jacobsen 2007:286-290)

5 RESULTAT OCH TOLKNING

I det följande presenteras resultatet av undersökningen. I min resultatredovisning har jag valt att utgå från teman i min intervjuguide för att tydliggöra hur olika ämnen lyfts fram. Därefter gör jag en tolkning av resultatet.

5.1 Intresse för egen ekonomi

Alla respondenter visade sig ha en bred förståelse för sin ekonomi. Majoriteten kunde berätta vad deras inkomster bestod av; olika slags pensioner och lön från arbetet, dessutom fick en respondent tilläggslohn från eventuella kortjobb. Tre respondenter ansåg inkomsterna vara tillräckligt höga medan två meddelade att de gärna skulle ha en högre lön. Det visade sig dock vara problematiskt att tjäna in mera pengar på grund av inkomstgränser som påverkade mottagandet av pensionen.

Fyra respondenter meddelade att de gör någon slags budget allt mellan en gång i veckan till en gång i månaden. Bruket av tekniska hjälpmedel varierade; en respondent använde kalkylator, en respondent använde sig av datorns tabellprogram, en respondent meddelade sig göra budgeten i huvudet. En respondent planerade sin budget med hjälp av vårdpersonal. Den femte respondenten sade sig inte göra någon budget, men meddelade att denne studerar kontoutdraget varje månad för att se vad som skett på kontot. Detta sade sig också en annan respondent göra.

Alla respondenter ansåg att det var av betydelse att spara pengar. Tre respondenter meddelade att de sparade pengar för säkerhetsskull för att de förstod att man aldrig vet

vad som väntar i framtiden, en respondent sparade inför resor eller andra större utgifter och den femte var i början av besparingsprocessen. När det diskuterades jämförandet av olika affärers priser meddelade tre respondenter att de jämförde priser och valde ofta det billigare alternativet, en respondent visade medvetenhet gällande realisationspris i varuhus och tyckte att man inte skulle köpa för köpandets skull och en respondent meddelade att det berodde på personens ekonomiska situation om denne jämförde priser:

[...] tittar i olika tidningar att där [...] är billigt maletkött, att jag jämför priserna [...] så att man sparar pengar.

Är det någon som har lärt dig jämföra priser?

Nej, det är jag själv.

Gällande ekonomin upplevde respondenterna ett brett spektrum av utmaningar inom områden så som helhetsuppfattning, igenkännande av kontanter, självbehärskning, aktieinvestering och uppköp av egen bostad. Vid behov av hjälp gällande olika ekonomiska funderingar vände respondenterna sig till sina föräldrar, banken, vårdpersonal, sina livskumpaner och/eller vänner. Tre respondenter uppgav sig ha fått fickpengar av föräldrarna när de varit små och ansåg att detta hade hjälpt dem att lära sig behärska pengar och sin egen ekonomi.

Alla respondenter hade god insikt i hur de kunde påverka sin ekonomi mera och lära sig mera om att hantera ekonomin. Det kom fram att man kunde till exempel fundera mera över sina inköp, vad som faktiskt var nödvändigt och vad inte; det önskades mera ansvar som att t.ex. få betala räkningar själv; man kunde begränsa det dagliga uttagsbeloppet eller att man kunde arbeta mera för att få mera pengar. Respondenterna var eniga om att man lär sig med åren att hantera ekonomin, ibland med stöd från familjemedlemmar och vänner, men också genom att bli vuxen och få regelbundna inkomster och flytta till egen lägenhet, dvs. genom att få mera ansvar.

Fyra respondenter sade sig använda främst kort när de handlade, antingen på grund av bekvämlighetsskäl eller behändighet. Det kom dock fram att det kan vara utmanande att förstå helheten då man betalar med kort eftersom man inte ser i praktiken hur mycket

pengar man använder. Den femte respondenten uppgav inte vilket betalningssätt som föredrogs. Två respondenter uppgav sig också använda nätbank och andra tjänster via internet medan de tre andra sade att de själva betalar räkningarna eller är bekanta med denna process. En respondent visade också stor initiativ- och reflektionsförmåga:

Ja, jag är jätte nyfiken. En gång var det ett Kela-papper som [...] jag fattade ingenting [av det] så jag for till Kela och frågade! "Ja, jag kan nog fylla i den" sade hon. [...] Jag är sådan, jag tänker på alla möjliga sidor.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att alla respondenter hade insikt i sin ekonomiska situation, de räknade budget eller följde med kontoutdragen att summorna stämde överens. Alla insåg dessutom betydelsen av besparingar. Tre respondenter visade sig känna till sina rättigheter bra och ville också hålla fast vid dem. Respondenterna hade trots olika slags utmaningar en ganska klar helhetssyn över sin ekonomiska situation.

5.2 Delaktighet

Alla respondenter som hade intressebevakare hade en av de lägsta nivåerna av intressebevakning, men mängden delaktighet och självbestämmande varierade mellan respondenterna. Det var överenskommet med intressebevakaren vilka ärenden som klienterna fick sköta självständigt och vilka ärenden som krävde intressebevakarens tillstånd. Det fanns en del tudelade tankar om att ha en intressebevakare: å ena sidan tyckte respondenterna det var bra att ha en intressebevakare, å andra sidan önskade de sig mera självständighet.

En respondent visade högt initiativtagande och tog själv reda på olika saker via diverse tjänster på internet. De flesta fick hjälp med sina dilemman från sina föräldrar, intressebevakare eller annan professionell, beroende på situation. Det nämndes att man hade kontakt med intressebevakaren allt från varje dag till ganska sällan. Det ansågs dessutom att det var relativt svårt att få tag på intressebevakaren eftersom det främst lyckades under telefontiderna som var endast 2-3 timmar per dag under arbetstid:

Jag har nog tänkt att man sku kunna vara utan intressebevakare, för att [...] det är ganska mycket kontaktande och ett och annat. [...] och de har sina telefontider så man slipper inte till dem. Det är nog ett arbete för huvudmannen också.

Som det nämndes tidigare hade personerna med intressebevakare de lägsta nivåerna av intressebevakning. Majoriteten av respondenterna som hade intressebevakning upplevde sig ha blivit mera självständiga med tiden och hade kommit på allt lägre nivå av intressebevakning. En respondent uppgav sig alltid ha varit skicklig med pengar och sade att intressebevakaren fanns där främst bara till pappers. När det frågades varför respondenterna hade fått en intressebevakare uppgavs följande svar: det var en önskan av omgivningen, minns inte och högre instanser hade rekommenderat detta men klienten hade fått själv fatta beslutet. Alla ansåg att det fanns både goda och dåliga sidor med att ha en intressebevakare.

Viktiga aspekter som verkade påverka delaktigheten var självständighet och medvetenhet om sina rättigheter. Respondenterna berättade att vid problem sökte de hjälp från banken eller skattebyrån och de krävde också att bli rätt behandlade. Flera respondenter sade att intressebevakaren hade gjort beslut utan att berätta eller fråga om tillstånd av klienten och respondenterna hade också tagit upp detta med intressebevakningen. Ena respondenten hade inte upplevt att intressebevakningen tog anmärkningen seriöst:

Jag ringde dit och sade vad jag tyckte.

Hur tog de [intressebevakningen] emot det du sade [om felbehandling]?

[...] Nog förstod de vad jag menade, men inte sådär att voi ursäkta, vet du... Inte blev de till sig, inte.

Alla respondenter menade att man lär sig med livet och av sina misstag eller av att inse att man själv bär ansvar samt att vänner fungerade som goda exempel. Alla respondenter med intressebevakning nämnde att intressebevakaren inte behöver veta allt, att vissa saker är privata. De ville också få kontoutdrag regelbundet för att kontrollera att egendomen blev rätt omskött. Alla respondenter som upplevde någon slags utmaningar inom sin ekonomi visade intresse att åtminstone i någon mån be om hjälp eller stöd i att handskas med denna utmaning.

Som slutsats kan man säga att både respondenterna som hade och inte hade intressebevakare var delaktiga i sin ekonomi i hög grad. Man kunde dock märka vissa svackor i intressebevakningens förhållningssätt. Faktorer som påverkade delaktighet var självständighet och kännedom om sina rättigheter. En viktig poäng som respondenterna lyfte fram var att livet lär och de förstod att man inte behöver dela med sig allt med intressebevakningen även om intressebevakningen gärna ville det - respondenterna kunde alltså dra sina egna gränser.

5.3 Självbestämmande

Respondenterna verkade uppleva hög eller nästan fullständig kontroll över sin ekonomi. En respondent kände sig begränsad från att tjäna in mera pengar på grund av pensionen som inte berättigas ifall inkomstgränsen överskrids. Det berättades också att det kan ta 1-2 veckor att få ett beslut från intressebevakaren i frågor gällande finansiering av önskade uppköp:

Man måste vara i tid med att man frågar intressebevakaren [om pengar] om man ska någonstans till exempel.

De respondenter som inte hade intressebevakare skötte främst själv sina ärenden. De betonade mera sina föräldrars betydelse som stödnätverk i jämförelse med dem som hade intressebevakare. De som hade intressebevakare hade i sin tur fått lite råd av sina föräldrar men talade mest om ärenden gällande ekonomi med andra personer såsom personal eller vänner.

De respondenter som hade intressebevakare hade upplevt någonslags förbud av att köpa något önskat, medan de andra inte uppgav sig ha upplevt detta. De som upplevt förbud hade fått en motivering av beslutet, men verkade ändå uppleva en viss frustration över att inte själva vara i full kontroll av sina pengar:

Vart jag stoppar pengar är min sak liksom.

Friska människor kan ju göra dumma köp också.

Dessutom uttryckte tre respondenter att det inte var önskvärt att ha sina föräldrar som intressebevakare, det upplevdes som en alltför nära relation. Detta var både första- och andrahands information. Alla respondenter tyckte att det var en bra sak att få bestämma själv för att man själv visste bäst vad man ville och det ansågs vara en del av vuxenhet:

Jag har frihet att ta ansvar för mitt eget liv [...]. Man är ändå [...] gammal så inte tycker jag man ska bli behandlad som ett litet barn mera.[...]. Nog tycker jag det är en ganska stor grej [att få själv bestämma].

Alla respondenter var eniga om att man skulle göra allting så självständigt som möjligt, de ansåg att det var befriande när man inte behövde be om hjälp och man fick lyssna på sig själv:

Vad tycker du om att få själv bestämma om dina ärenden?

Nog är det bra, tycker jag, att man får sköta sina uppgifter själv och betala räkningar själv och inte behöver hjälp från någon. [...] Jag tycker att det är riktigt roligt att man inte behöver be om hjälp.

Avslutningsvis kan man konkludera att självbestämmanderätten verkade närapå fullkomlig gällande hantering av respondenternas ekonomi. De som hade intressebevakare kunde ännu utvecklas på den här fronten. Alla respondenter enades om att det var bäst när man själv fick fatta beslut som gällde det egna livet.

5.4 Tolkning av resultatet

I det följande presenteras en sammanfattning samt en tolkning av resultatet.

5.4.1 Intresse för egen ekonomi

Alla respondenter hade högt intresse för sin ekonomi och i motsats till Kaski et al (2001) som generaliserade att personer med intellektuell funktionshinder vanligen har problem med att förstå pengar, hade respondenterna en stor förståelse för sin ekonomi. Alla kanske

inte gjorde budgettering varje dag, vecka eller månad, men de kontrollerade åtminstone månatligen att summorna överensstämde på kontoutdraget. Det fanns en insikt i de egna styrkorna och svagheterna samt en förståelse att alla människor inte är pålitliga. Alla hade också idéer om hur man kunde bli bättre på de saker som man upplevde svårigheter med.

Flera respondenter behövde dock lite hjälp med sin ekonomi, alltså överensstämmer detta med Kaski et al (2001), Jussila (2012) och Lindqvist & Norlén (2005). De respondenter som fick stöd fick det främst för att de vågade be om stöd och råd samt för att de kände till sina rättigheter. De var alltså väldigt självständiga och initiativtagande individer. Detta överensstämmer med Kaski et al som menar att personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning kan vara väldigt självständiga i de flesta livsområden.

De respondenter som berättade om sina yrken verkade inte ha väldigt höga positioner. Arnhof (2008) menar att personer med funktionsnedsättning fortsättningsvis inte har lika lätt att komma upp i högre positioner i arbetslivet och detta påverkar inkomstnivån. Detta kom fram då ett par respondenter önskade sig en högre lön.

5.4.2 Delaktighet

Respondenterna behövde endast ett fåtal stödåtgärder, men om det eventuellt behövdes hjälp kunde de få det från t.ex. hemhjälpen, banken, föräldrar eller vänner. Två respondenter berättade att de fått mindre och mindre hjälp, eftersom de blivit allt mer självständiga och kunniga. I enlighet med Jussila (2012) är det vanligt att personer med intellektuell funktionsnedsättning upplever problem med användning av pengar, men i respondenternas fall hade de fått en bra grund och ett gott stöd från professionella och anhöriga och de hade kunnat bli allt mer autonoma.

Tre respondenter uppgav att de inte ansåg föräldrar vara ideala som intressebevakare eftersom detta ansågs vara en alltför nära relation och därmed skulle förhållandet få en oprofessionell karaktär. Jag tycker att det är intressant att jag inte har funnit i min teori någonting om föräldrar eller närstående som intressebevakare. Jag tycker detta är en intressant aspekt eftersom det känns självklart för mig att förhållandet familjemedlemmar emellan skulle förändras av en sådan maktfaktor. Om det inte finns undersökningar om

detta skulle det vara viktigt att forska inom området både från föräldra- och barnperspektiv eftersom intressebevakning kan vara belastande för föräldrarna och det kan vara mera problematiskt för den unga att bli självständigt i sådana förhållanden.

Respondenterna fick fatta de flesta besluten själva och utövade alltså sin självbestämmanderätt i hög grad. De nämnde dock inte att de skulle ha blivit erbjudna tjänster som kunde ha stött dem i självbestämmande ännu mera, såsom assisterat beslutsfattande som kunde hjälpa respondenterna i både stora och små frågor. (Harjajärvi 2014) Att få vara autonom i sitt eget liv är en grundläggande rättighet för alla (Fulton 2008), man kan påstå att i respondenternas fall blev denna rättighet inte förverkligad till fullo.

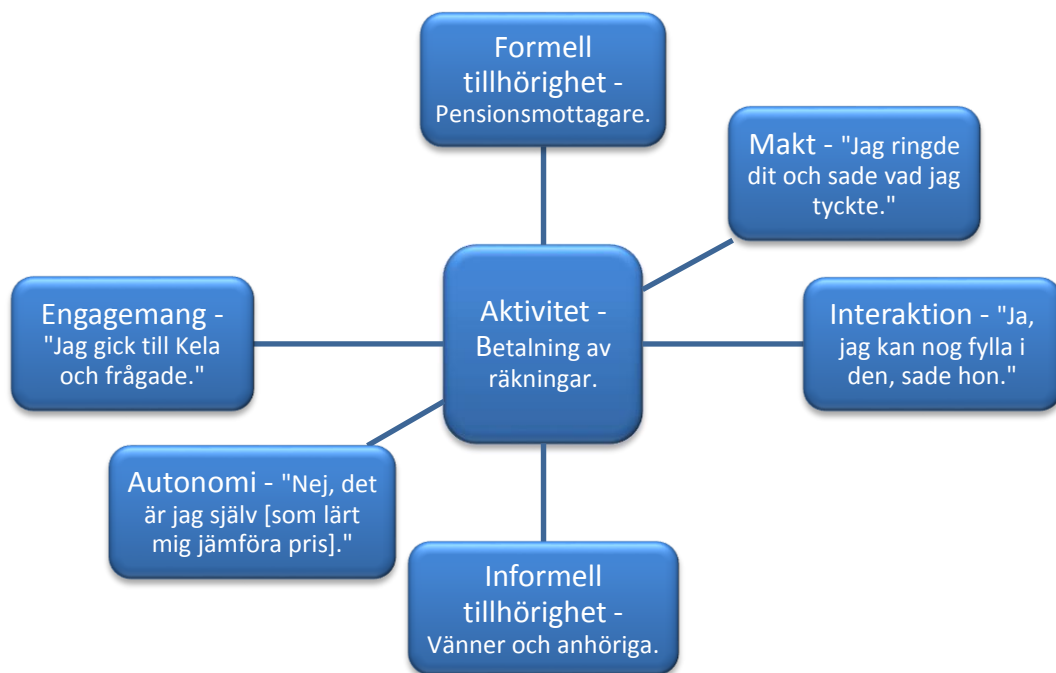
Respondenterna verkade inte utgå från sin diagnos eller sin funktionsnedsättning i vår intervju, detta visade att respondenternas miljö och omgivning hade kunnat förhålla sig till respondenterna som till enskilda individer vilket i sin tur stöder delaktighet. Som Kaski et al (2001) lyfter fram, är det viktigt att professionella och andra inte skall kategorisera själva människan som en person med funktionsnedsättning utan som en individ som eventuellt behöver stöd i vissa livssituationer. Det verkade som att speciellt boendepersonalen stödde och uppmuntrade klienterna till att bli mera självständiga och delaktiga, både inom ekonomin men också andra ärenden, vilket Harjajärvi (2014) och Fulton (2008) lyfter fram som viktiga egenskaper hos stödpersoner. Lyhörddhet och tålamod är en väsentlig kvalitet i professionella (Lindqvist & Norlén 2005).

Respondenterna föreföll som sunda och välmående individer och i enlighet med Arnhoff (2008) kan detta bero på respondenternas friska sociala deltagande och kontroll över sitt liv som är faktorer som påverkar individers livskvalitet. Respondenterna verkade också vara kappabla att delta i samhällets olika arenor vilket betyder att FN:s princip om lika rättigheter blir förfylld i detta sammanhang. (Handisam 2012, Förenta Nationerna 2008)

Enligt Molin (2004) och Björck-Åkesson & Granlund (2004) handlar delaktighet om ett samspel mellan individ och miljö, en interaktion. I respondenternas fall kan man säga att samspelet för det mesta verkade jämlikt men det fanns några svackor speciellt när det kom till intressebevakningen. I alla fall väckte intressebevakningens handlingsätt många

frågor. Respondenternas vilja, motivation och engagemang hade varit entusiastiskt, men intressebevakningen hade inte haft ett önskvärt bemötande.

Utgående från Molins (2004) begreppsfigur över olika former av delaktighet visar resultatet att respondenterna har upplevt delaktighet på alla nivåer. Respondenterna var aktiva och engagerade, dvs. visade intresse för omvärlden och tog reda på saker de funderade på; de upplevde makt och autonomi, de fick bestämma de flesta saker själva gällande deras egna liv och det fanns informell och formell tillhörighet: alla hade vänner såväl som anhöriga och hade en formell tillhörighet till någonslags instans som skola, arbetsplats eller pensionskassa. Den följande figuren (Figur 4) är en kompletterad version av den tidigare presenterade figuren av Molins begreppsfigur över olika former av delaktighet. (Molin 2004; jfr Figur 2). Genom att komplettera figuren med ovan presenterad data från respondenterna har jag viljat synliggöra hur respondenterna upplevt de olika formerna av delaktighet.

Figur 4 Tillämpning av Molins (2004) begreppsfigur om delaktighet.

5.4.3 Självbestämmande

Respondenterna skötte det mesta själv. Den kanske mest tydliga hindrande faktorn var intressebevakningen varifrån respondenterna behövde be om tillstånd när det gällde vissa ärenden. Det var svårt att göra större ex tempore ärenden eftersom det kunde ta en god tid innan man fick bud från intressebevakaren om man hade möjlighet eller inte till den ifrågavarande utgiften. Detta handlings sätt är förstås dels till för att skydda huvudmännens egendom, men samtidigt ser jag det som ett hinder för självuttryck ifall man råkar vara en spontan människa. Intressebevakarens behandlingstid berodde troligen på stor arbetsbörda, eventuellt kan man tolka det som att intressebevakningen är överbelastad.

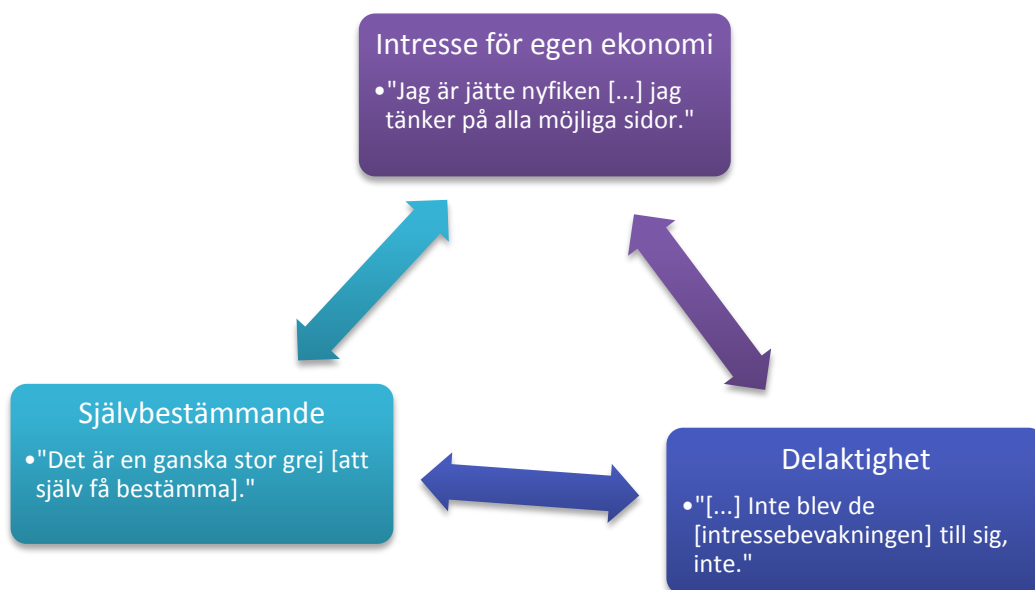
Flera respondenter hade upplevt felbehandling från intressebevakningen. Intressebevakarna hade ändrat på respondenternas telefonoperatörer samt annulerat beställningar utan att meddela huvudmännen. I den finska lagen har man stadgat att intressebevakaren bör utreda huvudmannens åsikt i ärenden "om saken anses vara viktig för huvudmannen" (Lag om förmyndarverksamhet 1999/442). Detta ger tyvärr en del tolkningsrum om lagen, hur kan intressebevakaren bestämma vad som är viktigt för huvudmannen och vad som inte är det? Respondenterna hade lyckligtvis haft god kunskap om sina rättigheter och hade tagit upp saken med intressebevakningen, men man kan undra varför intressebevakningen agerat på detta vis. Dessa skulle ha varit ypperliga tillfällen att använda sig av assisterat beslutsfattande, som alla individer borde vara berättigade till (VAMPO 2010-2015; Harjajärvi 2014), men handlings sättet visar mot att intressebevakningen inte visste om en sådan stödåtgärd.

Intressebevakningen hade också förbjudit uppköp av hushållsapparatur för en respondent som från början meddelat att den existerande maskinen inte kändes bra. Intressebevakaren hade enligt respondenten däremot meddelat att den existerande maskinen skulle användas till slut innan en ny skaffas. Det skulle finnas andra alternativ att skaffa hushållsapparater också, såsom auktioner eller försäljning av den gamla för att få råd med en ny (om pengabrist var fallet), men det kom inte fram att huvudmannen skulle ha blivit upplyst om några andra alternativ. Kanske Arnhof (2008) och Lindqvist & Norlén (2005) har rätt,

att de professionella hade fastnat i rutiner och normer och skapade därför inte en mera personlig kontakt med brukaren.

En till förhindrande faktor för självbestämmande var kontaktmöjligheterna till intressebevakningen. Telefontiderna var mitt på dagen och respondenterna upplevde att det uppstod telefonkö, för att inte tala om den opraktiska tiden. Ytterligare en hindrande faktor för självbestämmande var inkomstgränserna som pensionärer har. Hade någon av klienterna önskat sig tjäna in mera pengar måste de vara noggranna med att inte överskrida gränsen. Detta kan anses vara ett hinder för självbestämmande för alla personer som mottar någon slags socialstöd. I stort sett fanns det ändå förutsättningar för respondenterna att bli fullt självständiga p.g.a. deras intresse, aktivitet och självständighet.

Sammanfattningsvis kan man säga att de tre huvudteman i detta arbete, och därmed även underkategorierna, är starkt sammankopplade till varandra. Med den nedanstående figuren (Figur 5) har jag velat synliggöra relationen intresse för egen ekonomi-delaktighet-självbestämmande. Det är frågan om ett beroendeförhållande mellan de olika elementen: det ena elementet föder det andra, det andra elementet föder det tredje osv. men det är omöjligt att peka ut exakt var processen börjar eftersom processen är ständigt pågående. Alla element är alltså lika viktiga för att nå maximal delaktighet.

Figur 5 Relationen intresse för egen ekonomi-delaktighet-självbestämmande.

Avslutningsvis kan man ännu tillägga att det är viktigt att ge alla individer en möjlighet till delaktighet så att de kan förverkliga sig själva på det sätt som passar dem bäst. Det är viktigt att se det individuella hos varje person, att inte generalisera människors kapacitet och att tillåta människor att lära sig genom med- och motgångar. Man kan aldrig veta vad en person är kapabel att göra förrän man ger en chans och bekantar sig med denne.

6 DISKUSSION

Jag kommer att diskutera mina resultat och min metod härnäst. Jag kommer att utgå från mina frågeställningar som presenterades i början av arbetet och koppla resultatet till min utvalda tidigare forskning.

6.1 Resultatdiskussion

Resultatet visar att alla fem respondenter var mycket självständiga. Alla tillskrev självbestämmande och valfrihet ett högt värde samt verkade sträva till att bli fullt självständiga och autonoma individer. Från intervjuerna kunde man förstå att respondenterna blivit behandlade som vanliga barn i vanliga familjer och detta anser jag vara något viktigt att minnas när jag far ut i arbetslivet. Ett vårdande och ompysslande närmandesätt tycks inte göra någon en tjänst, det är snarare en björntjänst.

Jag vill betona att eftersom respondenterna varit väldigt självständiga och det inte framkom många problemområden gällande deras delaktighet och självbestämmande, kan det se ut som att detta arbete nedvärderar intressebevakningen i resultatredovisningen. Detta är inte arbetets mening utan arbetet strävar också till att betona den goda utgången av undersökningen. Jag vill också nämna att på grund av respondenternas individuella sätt att tala har jag valt att använda korta citat i resultatredovisningen för att undvika avslöjandet av någons identitet. Detta kan ha medfört att det varit svårare för läsaren att identifiera sig med respondenterna, men trots det har jag ansett att citaten stött materialet.

Tilläggningsvis kan man också fundera om resultatet av detta arbete påverkades av att respondenterna blev utvalda av min uppdragsgivare och hur i så fall. Resultaten kunde

eventuellt se annorlunda ut om jag själv valt ut respondenter på måfå. Det kunde också ha varit bättre att endast intervjua antingen personer med intressebevakare eller utan intressebevakare eftersom det nu känns att fokus ligger starkt på intressebevakningen, därmed blir de som inte hade behov av intressebevakning lite i skymundan. Därför rekommenderar jag att utföra liknande undersökningar bland olika klientgrupper i samhället för att få en omfattande helhetsuppfattning.

6.1.1 Hur beaktas personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning gällande hantering av deras egen ekonomi?

Från samhällets synvinkel har man lyckats förhållandevis bra med att ta respondenterna i beaktande gällande hantering av deras egen ekonomi. Målet inom handikappolitiken är att flytta ansvaret från staten till individen själv och utgående från resultatet i detta arbete anser jag att målet har nära på uppnåtts. (VAMPO 2010-2015) Det märktes dock en viss missnöjdhet mot lönenivåerna och självbestämmande. Det är allmänt känt att personer med funktionsnedsättningar brukar ha sämre lön än resten av befolkningen (Arnhof 2008, Tideman 2000a), men de flesta respondenterna var nöjda med sina lönenivåer om än två respondenter tyckte att lönen kunde ha varit något högre.

På brukar-professionell nivå har de professionella inom intressebevakningen inte varit fullständigt mottagliga eller taktfulla mot deras huvudmäns rättigheter och klagomål. De fattade beslut utan att vända sig till sina huvudmän. Däremot har de professionella vid boendeenheter samt annan vårdpersonal visat insikt och lyhördhet mot respondenterna och på detta sätt tagit brukarna i beaktande på ett individcentrerat sätt. Vissa av respondenterna bodde i boendeenheter medan andra inte gjorde det. Båda grupperna verkade ändå jämlikt nöjda med sina situationer. I motsats till Kortemäkis (2012) slutsats om att boendeenheter fortfarande har institutionell atmosfär och att klienterna har dåliga förutsättningar för självbestämmande, visade det sig att respondenterna var väldigt självständiga och fick endast den hjälp som var enskilt överenskommen. Personalen var dock tillgänglig hela tiden vid behov. Detta kan i sin tur ha att göra med respondenternas lindriga intellektuella funktionsnedsättning som inte innebar märkbara kommunikationsproblem eller dylikt.

När man beaktar resultaten från denna undersökning på individnivå kan man se att respondenterna i stort sett verkar väldigt oberoende. Som Eriksson (2011) konstaterat i sin forskning är det ideologiskt att individen själv fungerar som ansvarsperson för att sköta sina egna ärenden, till exempel i socialservicesystemet, och att individen själv ska klara av att fatta beslut som gäller planering av det egna livet och olika tjänster. Respondenterna gav uttryck att ha fått en bra grund för användning av pengar och kunde sköta sina ärenden själva samt konfrontera de myndigheter som de upplevt att gjort fel.

6.1.2 Hur kan man som person med lindrig intellektuell funktionsnedsättning bli mera involverad och delaktig i sin egen ekonomi?

Ur ett samhällsperspektiv finns det inte mycket att förbättra på. Man har lyckats relativt bra, men beslutsfattare kunde i framtiden ta i beaktande inkomstnivån för personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning och andra utvecklingsstörningar samt inkomstgränserna för personer som får pension. Detta skulle eventuellt förbättra intjäningsmöjligheterna för individerna.

Från brukar-professionell perspektivet ser det ut att finnas vissa förbättringar man kunde göra, främst gällande intressebevakningen. Det förblev aningen oklart om respondenterna kände till sina rättigheter gällande intressebevakning. Ingen av respondenterna tog till exempel upp att intressebevakningen ska bedömas vart 4:e år enligt den finska lagen. (Lag om förmyndarverksamhet) Detta fick mig att fundera om huvudmännen överhuvudtaget var medvetna om detta och om de inte visste, skulle de inte ha rätt att veta? Jag skulle tänka mig att detta kunde fungera som ännu en motiverande faktor att sträva mot självständighet därför att respondenterna skulle inse att de själva kunde influera på intressebevakningens varaktighet. Man kunde betona att målet med intressebevakningen är att stöda huvudmännen tills de klarar sig helt självständigt, speciellt då respondenterna hade förutsättningar för detta. Om individerna skulle medvetet sträva mot självständighet skulle detta också avlasta intressebevakningen och flera individer skulle dra nytta av denna service.

Som förbättringsförslag för de professionella skulle jag rekommendera fortbildning och ökning av medvetenhet för de professionella. Intressebevakningen skulle också kunna ge allt mera ansvar åt huvudmännen vartefter de visar färdigheter och intresse för detta. Trots att flera respondenter uttryckte besvikelse över att intressebevakaren fattade vissa beslut för dem, att de inte själva fick bestämma, kom det inte fram att respondenterna skulle vilja bli av med intressebevakaren. Det var intressant att märka denna konflikt. Det nämndes att man hade tänkt tanken, men det fanns inte uttryck för att verkställa idén. Detta förstärkte min misstanke att respondenterna inte var medvetna om att intressebevakningen kan upphöra om man visar tillräcklig kapacitet. För att göra en förbättring kunde man också uppmärksamma allmänheten om assisterat beslutsfattande som ett stödmedel, detta skulle ytterligare hjälpa intressebevakningens överbelastning samt stöda individens självbestämmande. Det är också viktigt som professionell att minnas att ge alla individer en chans att försöka sitt bästa och att vara lyhörd mot individens behov och kapacitet.

På individnivå har det varit svårare att få ett tydligt svar eftersom respondenterna visat sig ha stark självkänsla, vara mycket självständiga och ha insikt över ekonomi och samhället som helhet. Man kan i allmänhet konstatera att respondenterna verkade ha blivit bemötta av sina familjer som alldeles vanliga barn och familjemedlemmar, utan ett för omvårdande närmandesätt, och detta har säkert stött deras utveckling till självständiga individer. De flesta uppgav att de fått fickpengar som små, alldeles som vilket som helst barn, och att de fått självständigt göra sig av med eller spara pengarna. Detta har säkerligen förstärkt deras inlärning av pengar och därmed ekonomi.

Eftersom det inte fanns mycket som respondenterna behövde hjälp med, frågade jag om de hade tips för andra personer som eventuellt inte var lika självständiga med sin ekonomi. Alla respondenter sade att pengahantering var något man lärde sig med åren, men de gav också tips som t.ex. att man kunde fråga sina kompisar om hjälp, planera inköpslistan på förhand, tala med banken och så vidare. Detta förstärkte känslan av att respondenterna hade det mesta under kontroll och att självbestämmanderätten uppfylldes i hög grad. Denna insikt bevisade också att nivån av respondenternas intellektuella funktionsnedsättning var mycket lindrig.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att alla respondenter värderade självbestämmande och självständighet som väldigt viktiga. Som Fors (2012) skrivit i sin undersökning kan det handla om att personer som tillskriver självbestämmande ett högt värde inte är lika beroende av hög inkomst för att känna livstillfredsställelse och välbefinnande. I enlighet med Fors kan det alltså bero på respondenternas personlighetsdrag att de var nöjda med sina livssituationer. Fors menar att utåtriktad personlighet har starkt samband till lycka och respondenterna framstod alla som tämligen utåtriktade. Man kan avsluta kort och koncist med att hävda att man i allmänhet lyckades ta respondenterna väl i beaktande med ett undantag från intressebevakningen.

6.2 Metoddiskussion

Det har varit fruktbart att utföra denna undersökning eftersom resultatet har visat sig vara väldigt annorlunda än det som förväntades. Med tanke på detta kan man konstatera att tydligtvis har de förväntningar och eventuella fördomar som jag haft inför resultatet inte påverkat slutprodukten. Från början har jag varit medveten om att jag har förväntat mig ett visst resultat av undersökningen, dvs. att personer med intellektuell funktionsnedsättning inte skulle ha varken hög delaktighet eller högt självbestämmande när det gäller deras ekonomi. Man kan alltså säga att resultatet har kommit som en positiv överraskning för mig. Det har också varit givande att utföra detta arbete eftersom det tillåtit mig att komma djupare in på ett ämnesområde som inte varit alldeles så bekant för mig.

Gällande innehållsanalys kan man nämna att den har blivit kritiserad för att vara en rigid och väldigt teoristyrd metod. Innehållsanalysen tolkar all data som faktiska förhållanden och även om subjektiviteten finns i bakgrunden ser man resultaten som full sanning. Som Jacobsen (2007) nämner kan det ofta vara bra att göra två olika typer av analys på en och samma intervju. Att göra två olika slags analyser kan ge ett bredare resultat, mera nyansrikedom och djupare förståelse. Jag har dessvärre inte haft resurser till detta.

Det som var utmanande i att utföra denna undersökning var själva intervjusituationen och att uppfatta skillnaden mellan delaktighet och självbestämmande. I enlighet med Jacobsen (2007) borde man sträva till att hålla identiska intervjusituationer med alla responster, men

alla människor är så individuella att det inte går att förutspå deras reaktioner på frågor och vilken riktning dialogen kommer att ta. Gällande de två begreppen, delaktighet och självbestämmande, var det emellanåt svårt att kategorisera vilka uttalanden som hörde till vilken kategori eftersom de är så tätt sammankopplade. Detta medförde också att vissa resultat nämndes mera än en gång i resultatredovisningen eftersom de kunde kategoriseras under flera teman.

Det var tillika krävande att vara lyhörd mot de etiska aspekterna fast jag hela tiden höll dem i minnet. I enlighet med Kvale (1997) och Jacobsen (2007) var jag noggran med att inte avslöja någons identitet. Jag insåg att det emellanåt blev utmanande att veta vilka detaljer som man kunde och inte kunde skriva ned eftersom man blev för fokuserad på saken. Till slut blev jag ändå övertygad om att jag inte avslöjade för mycket.

Även om jag inte fick några entydliga förslag på hur man kunde förbättra delaktigheten för och involveringen av personer med lindrig intellektuell funktionsnedsättning gällande ekonomi och användning av pengar, anser jag mig ha fått ett bra svar på det jag undersökte. Man kan säga att man borde behandla alla individer på samma sätt som respondenterna i detta arbetet blivit behandlade. Jag har tyckt att arbetet också varit givande för att det väckt många nya tankar och frågor gällande personer med funktionsnedsättning över lag och också på mera specifik nivå gällande personer med intellektuell funktionsnedsättning. Andra tankar som väckts under processen gäller både undersökningen själv och samhällets uppbyggnad.

Jag kunde eventuellt ha tagit med i intervjuerna ett bredare framtidsperspektiv. Nu låg fokus främst på nuläget, men det skulle ha varit intressant att veta vad respondenterna förväntade sig av framtiden. Det skulle också vara intressant att veta hurudana upplevelser det finns av intressebevakning på andra nivåer än de lägsta, finns det någon skillnad och hurudan i så fall? Finns det någon osynlig gräns när det gäller självbestämmande och nivå av utvecklingsstörning? Finns det intresse att bevaka de klienters självbestämmanderätt som upplever kommunikationsproblem? Dessutom skulle jag gärna se undersökningar gällande föräldrar till personer med funktionsnedsättning. I teorin kom det fram att föräldrarna ofta har sämre hälsa och sämre levnadsförhållanden än de föräldrar som inte har barn med funktionsnedsättning, hur påverkar detta både föräldrarna och barnen?

Varför är det på det viset att de som skulle behöva mera stöd av samhället slutligen får mindre stöd än andra? Det skulle vidare vara intressant att undersöka inkomstnivåer för personer med funktionsnedsättning, ofta är de lägre än i genomsnitt och det vore intressant att undersöka om deras arbetsbörda överhuvudtaget korrelerar med deras inkomst.

Avslutningsvis vill jag tillägga att det är viktigt att minnas att denna undersökning endast har intervjuat en part av en omständighet. För att få en helhetsuppfattning om den verkliga situationen borde fler parter intervjuas eftersom svar inte hittas genom att bara se på ena sidan av dilemmat. Dessutom borde personer intervjuas i större kvantiteter. Man kunde börja med t.ex. intressebevakningen och därifrån fortsätta till att intervjua andra professionella som kan kopplas till detta tema och t.o.m. familj och annan omvärld. Dessa kunde vara idéer för fortsatt forskning - ju fler parter som skulle undersökas, desto bredare sanning skulle man finna.

KÄLLOR

- Andersson, Elin. 2014, *Intervju om uppdraget*. [muntl.] Januari 2014.
- Arnhof, Ylva. 2008, *Onödig ohälsa – Hälsoläget för personer med funktionsnedsättning*. Statens folkhälsoinstitut 2008:13. Nätpublikation.
Tillgänglig: http://www.skane.se/Upload/Webbplatser/folkhalsa/dokument/R200813_Onodig_ohalsa0807.pdf Hämtad 22.1.2014
- Askheim, Ole Petter & Starrin, Bengt. 2007, *Empowerment i teori och praktik*. Malmö: Gleerups. 234 s
- Autio, Seppo; Palo, Jorma; Kaski, Markus & Manninen, Anja. 1992, *Utvecklingsstörning*. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen. 280 s.
- Björck-Åkesson, Eva & Granlund, Mats. 2004. Delaktighet - ett centralt begrepp i WHO:s klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa (ICF) I: Gustavsson (red.) *Delaktighetens språk*. Lund: Studentlitteratur s. 29-48
- Burrell, Sarah; Brandt, Krista & Teräväinen, Jaana, (red.). 2008, *Oma ovi, oma tuki - Näkökulmia kehitysvammaisten ihmisten yksilölliseen elämään*. Nätpublikation.
Tillgänglig: http://www.kvtl.fi/media/Julkaisut/Oppaat/1256545820oma_ovi_opas.pdf Hämtad: 16.11.2014
- Eriksson, Susan. 2011, *Laitoskulttuurista itsemäärämiseen – Tutkimus henkilökohtaisesta budjetoinnista vammaispalveluissa*. Nätpublikation,
tillgänglig: http://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/laitoskulttuurista_itsemaaramiseen.pdf Hämtad: 22.1.2014
- Finlands grundlag 11.6.1999/731*, Finlands författningssamling. Tillgänglig <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990731> Hämtad 4.9.2014
- Fors, Filip. 2012, *Lycklig? Sju studier om välbefinnandets och livstillfredsställelsens bestämningsfaktorer*. Doktorsavhandling, Umeå universitet. Tillgänglig: <http://umu.diva-portal.org/smash/get/diva2:564041/FULLTEXT01.pdf> Hämtad: 22.1.2014
- Fulton, Kate; Woodley Kellie & Sanderson, Helen. 2008, *Supported Decision Making - A guide for supporters*. Paradigm. 19 s.
- Förenta Nationerna. 2008, *Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna*. Bryssel: UNRIC Brussels 18 s.
- Handisam. 2012, *Förenta Nationernas standardregler*. Tillgänglig: <http://www.handisam.se/Funktionshinderspolitiken/Internationellt/FNs-standardregler/> Hämtad: 22.1.2014

- Harjajärvi, Minna. 2014, Sosiaaliportti - Vammaispalvelujen käsikirja. *Kehitysvammaisen henkilön tuettu päätöksenteko*. Tillgänglig: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/vammaispalvelujen-kasikirja/tyovalineita/tyomenetelmia/kehitysvammaisen-henkilön-tuettu-paatöksenteko/> Hämtad 22.1.2014
- Henttonen, Pia. *Kehitysvammaisen lapsi lastensuojelun asiakkaana*. Tillgänglig: <http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/vammaisen-lapsi-ja-lastensuojelu/kehitysvammaisen-lapsi-lastensuojelun-asiakkaana> Hämtad 19.11.2014
- Heta-Liitto. Selvitys- ja strategiahanke Klaara - Projektin loppuraportti. Tillgänglig: <http://www.heta-liitto.fi/Portals/35/Lomakkeet/Klaara%20raportti.pdf> Hämtad 23.1.2014
- Hintsala, Susanna. 2010, *Tuettu päätöksenteko* [Presentation]. Tillgänglig: http://www.thl.fi/documents/470564/817072/tuettu_paatöksenteko_esitys.pdf/d7895630-9866-4272-b433-b122362a2058 Hämtad 22.9.2014
- Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn. 1986, *Forskningsmetodik – Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur. 360 s.
- Jacobsen, Dag Ingvar. 2007, *Förståelse, beskrivning och förklaring – Introduktion till samhällsvetenskaplig metod för hälsovård och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur. 316 s.
- Jacobsen, Jan Krag. 1993, *Intervju – Konsten att lyssna och fråga*. Lund: Studentlitteratur. 219 s.
- Jussila, Tarja. 2012, ”*Olishan se kiva joskus ihan omassakin asunnossa...*” – *Kehitysvammaisten ihmisten asumispalveluihin liittyvä Tarve-projekti Keminmaassa*. Asumispalvelusäätiö ASPA, nätpublikation. Tillgänglig: http://www.aspasaatio.fi/sites/default/files/Keminmaan%20tarvekartoitus_www.pdf Hämtad 23.1.2014
- Kaski, Markus (red.); Manninen, Anja; Mölsä, Pekka & Pihko, Helena. 2001, *Kehitysvammaisuus*, 1.-2. upplagan, Borgå: WSOY, 408 s.
- Kortemäki, Virpi. 2012, *Itsemääräämisoikeus omassa kodissa – tutkimus kehitysvammaisten henkilöiden asumisyksiköistä*. Pro-gradu. Tillgänglig: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/38475/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-201209062328.pdf?sequence=1> Hämtad: 22.1.2014
- Kuula, Arja. 2006, *Tutkimusetiikka – Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Jyväskylä: Vastapaino. 265 s.
- Kvale, Steinar. 1997, *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur. 306 s.

- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend. 2014, *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur. 412 s.
- Lag angående specialomsorger om utvecklingsstörda 23.6.1977/519*, Finlands författningssamling. Tillgänglig: <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1977/19770519> Hämtad: 11.11.2014
- Lag om förmyndarverksamhet. 1.4.1999/442*, Finlands författningssamling. Tillgänglig: <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990442> Hämtad 16.11.2014
- Lag om klientens ställning och rättigheter inom socialvården 22.9.2000/812*, Finlands författningssamling. Tillgänglig: <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2000/20000812> Hämtad: 22.1.2014
- Lag om service och stöd på grund av handikapp 3.4.1987/380*, Finlands författningssamling. Tillgänglig: <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1987/19870380?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=3.4.1987%2F380> Hämtad 20.11.2014
- Limbach, Gabi. 2006, *Folkloristiska arkivet vid Åbo Akademi. Arkivguide*. IF-rapport nr 17. Åbo: Åbo Akademi.
- Launis, Veikko. 1994, *Kenelle itsemääräämisoikeus kuuluu*. I: Pietarinen (red.), Launis, Räikkä, Lagerspetz, Rauhala & Oksanen. 1994, *Oikeus itsemäärämiseen*. Helsingfors: Oy Edita Ab. 151 s.
- Lindqvist, Maria & Norlén, Marietta. 2005, *Självbestämmande hos personer med utvecklingsstörning*. Examensarbete Luleå tekniska universitet. Tillgänglig: <http://pure.ltu.se/portal/files/30952865/LTU-HV-EX-0514-SE.pdf> Hämtad 22.1.2014
- Mental Capacity Act. 2005, *Making your supported decision making plan*. Code of Practice, UK. LIFE Inc.
- Molin, Martin. 2004, *Delaktighet inom handikappområdet - en begreppsanalys*. I: Gustavsson (red.) *Delaktighetens språk*. Lund: Studentlitteratur s. 61-81
- Möller, Anders (red.). 2012, *Funktionshinder ur ett folkhälsoperspektiv*. Nordic School of Public Health - NHV:s rapportserie 2012:9. Tillgänglig: http://www.nhv.se/upload/dokument/forskning/Publikationer/NHV-Rapport/Rapport_Anders_M%C3%B6ller_Funktionshinder_ur_ett_folkh%C3%A4lsoperspektiv_120904.pdf Hämtad 22.1.2014
- Nordenfelt, Lennart. 2004, *Aktivitet, delaktighet och ICF - en vetenskapsteoretisk bakgrund*. I: Gustavsson (red.) *Delaktighetens språk*. Lund: Studentlitteratur s. 49-60

- Pietarinen, Juhani; Launis, Veikko; Räikkä, Juha; Lagerspetz, E; Rauhala, M. & Oksanen, M. 1994, *Oikeus itsemäärämiseen*. Helsingfors: Oy Edita Ab.151 s.
- Socialstyrelsen. 2003, *Klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa*. Nätpublikation. Tillgänglig: <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/10546/2003-4-1.pdf> Hämtad 22.1.2014
- Tideman, Magnus. 2000a, *Normalisering och kategorisering - Om handikappideologi och välfärdspolitik i teori och praktik för personer med utvecklingsstörning*. Lund: Studentlitteratur. 358 s.
- Tideman, Magnus. 2000b, *Perspektiv på funktionshinder & handikapp*. Lund: Studentlitteratur. 353 s.
- VAMPO 2010-2015. *Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle - Suomen vammaispoliittinen ohjelma*. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön julkaisuja 2010:4. Tillgänglig: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=1087414&name=DLFE-12157.pdf Helsinki. 173 s. Hämtad 16.11.2014
- Världshälsoorganisationen (WHO). 2010, *ICD-10*. Version: 2010. Tillgänglig: <http://apps.who.int/classifications/icd10/browse/2010/en#/F70-F79> Hämtad 23.1.2014
- Widerlund, Lena. 2012, Delaktighet som hälsofrämjande faktor, med fokus på personer med utvecklingsstörning. I: Möller, Anders (red.). *Funktionshinder ur ett folkhälsoperspektiv*. Nordic School of Public Health - NHV:s rapportserie 2012:9. Tillgänglig: http://www.nhv.se/upload/dokument/forskning/Publikationer/NHV-Rapport/Rapport_Anders_M%C3%B6ller_Funktionshinder_ur_ett_folkh%C3%A4lsoperspektiv_120904.pdf Hämtad 22.1.2014

Bilaga 1 - Ansökan om forskningslov

1.9.2014

Steg för Steg rf., Vegahuset
Verksamhetsledare
Nordenskiöldsgatan 18 A, 00250 Helsingfors

Mitt namn är Anni Virmalainen och jag studerar på utbildningsprogrammet för det sociala området vid yrkeshögskolan Arcada i Helsingfors. För tillfället skriver jag mitt examensarbete. I den undersöker jag på vilka sätt personer med intellektuell funktionsnedsättning blir delaktiga i planering och hantering av den egna ekonomin. Syftet med mitt arbete är att undersöka om personer med intellektuella funktionsnedsättningar är intresserade av att ha mera självbestämmanderätt gällande den egna ekonomin. Examensarbetet är en kvalitativ undersökning och jag har som avsikt att intervjua respondenterna med hjälp av bandspelare om jag får tillåtelse till detta.

Härmed ber jag om ert lov att via er organisation komma i kontakt med lämpliga respondenter. Mitt examensarbete följer forskningsetiska principer och därmed skyddas respondenternas identitet under hela processen. Allt material som insamlas är konfidentiellt. Jag bevarar materialet från intervjuerna omsorgsfullt och efter att mitt examensarbete har blivit godkänt kommer jag att förstöra allt insamlat material. Som handledare för mitt examensarbete fungerar Rut Nordlund-Spiby.

Med vänlig hälsning,

Anni Virmalainen
Socionomstuderande
anni.virmalainen@arcada.fi

Rut Nordlund-Spiby
Handledare
rut.nordlund-spiby@arcada.fi

Bilaga 2 - Informationsbrev

Hej,

29.9.2014

Vill du delta i min intervju? Min intervju handlar om pengabruk och delaktighet.

Du kanske redan vet om intervjun via Elin Andersson på Steg för Steg.

Jag kommer att fråga till exempel varifrån du får pengar och om du själv får bestämma över dina uppköp.

Delaktighet betyder inte bara att du får bestämma över dina uppköp, utan också att bli sedd och hörd och om att få vara med i aktiviteter.

Jag vill gärna intervjua dig så fort som möjligt. Intervjun ska ske i ett lugnt rum där du känner dig bekväm, du kan själv välja platsen. Att delta i intervjun är frivilligt.

Mitt namn är Anni Virmalainen och jag studerar till socionom på yrkeshögskolan Arcada. Jag använder intervjun till mitt slutarbete. Dina åsikter är viktiga för mig.

Intervjun kommer att ta ungefär 30-45 minuter. Du får avbryta när som helst eller hålla paus om det känns så.

Jag kommer att intervjua dig ensam, men om du vill kan du ha en stödperson med dig. Jag kommer att banda in intervjun så att jag får med all info. Du kommer inte att bli igenkänd i mitt slutarbete. Din personlighet hålls hemlig.

Ifall du vill bli intervjuad kan du kontakta Elin Andersson. Du kan också skicka e-post till mig om du vill. Som handledare för mitt examensarbete fungerar Rut Nordlund-Spiby. Om du har frågor om slutarbetet kan du kontakta henne eller mig.

Med vänlig hälsning,

Anni Virmalainen

Socionomstuderande

anni.virmalainen@arcada.fi

Rut Nordlund-Spiby

Handledare / Lektor

rut.nordlund-spiby@arcada.fi

Bilaga 3 - Informerat samtycke

Samtycke

Med min underteckning bekräftar jag att jag tillåter Anni Virmalainen använda material från den inspelade intervjun i sitt examensarbete.

Jag har fått tillräcklig information om intervjun. Jag är medveten om att mina åsikter och jag förblir anonym genom hela forskningsprocessen och även efter den.

Mitt namn kommer att hållas hemligt i det färdiga arbetet.

Det är frivilligt att delta i forskningen och jag vet att jag kan avbryta intervjun när som helst.

Tid och ort

Underskrift och namnförtydligande

Tid och ort

Underskrift och namnförtydligande, intressebevakare

Bilaga 4 - Intervjuguide

1. Bakgrund

- Hur gammal är du?
- Hur länge har du bott i din nuvarande lägenhet?
- Var bodde du tidigare?
- Vad jobbar du med?
- I vilken ålder började du använda pengar?

2. Intresse över egen ekonomi

- Berätta hur du handskas med pengar.
- Upplever du att din lön är tillräcklig? Varför?
- Berätta vad går dina pengarna till.
- Vilka bestämda inkomster/utgifter har du (t.ex. i månaden)?
- Vem känner du som sköter alla sina ärenden själva?
- Hur har du lärt dig om att hantera den egna ekonomin?
- Hur kan du lära dig mera om pengahantering?
- Vad tycker du om att sköta dina ärenden?
- Med vem diskuterar du om pengar, ekonomi och andra ärenden?
- Hur räknar du vad dina pengar räcker till (budget)?
- Hur sparar du pengar?
- Vad är lätt/svårt med att använda pengar?
- Hur mycket är mycket pengar?

- Var förvaras dina pengar?
- Hur kunde du påverka din ekonomi mera?

3. Självbestämmande och delaktighet

- Vem sköter dina ärenden som gäller pengar? Hur? Vad tycker du om detta?
- Hur mycket kan du kontrollera vad dina pengar till?
- Hur ofta har du kontakt med din intressebevakare? Berätta vad en intressebevakare gör?
- Vem bestämde att du sköter/inte sköter om din egen ekonomi?
- Berätta för mig hur det går till när du handlar. Vem hjälper dig med att uträtta dina ärenden? Hur går ni till väga?
- I hurudana situationer behöver du hjälp med pengahantering? Varifrån får du hjälp?
- Vem förklarar för dig vart dina pengar går? Hur?
- Hurudana ärenden får du sköta självständigt och hurudana ärenden får du hjälp med?
- Vem har erbjudit hjälp/information om pengabruk för dig?
- Vad tycker du om att få bestämma själv över ärenden som berör dig?
- Finns det uppköp som du har velat göra men inte har kunnat/fått lov till? Hur känns det?

Avslutning

Sammanfattning

Vill du tillägga något? Finns det något jag inte frågat som du skulle vilja berätta?

Tack för att du ställde upp på min intervju!